

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra evropských studií

**Faktory úspěchu britského zbrojního průmyslu
v Saúdské Arábii v 80. a 90. letech 20. století**

Bakalářská práce

Autor práce: Matěj Falta

Studijní program: Mezinárodní teritoriální studia

Vedoucí práce: Mgr. Tomáš Weiss, M.A., Ph.D.

Rok obhajoby: 2018

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 3. 1. 2018

Matěj Falta

Bibliografický záznam

FALTA, Matěj. *Faktory úspěchu britského zbrojního průmyslu v Saúdské Arábii v 80. a 90. letech 20. století*. Praha, 2018. 52 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra evropských studií. Vedoucí diplomové práce Mgr. Tomáš Weiss, M.A., Ph.D.

Rozsah práce: 72 507 znaků

Anotace

Bakalářská práce *Faktory úspěchu britského zbrojního průmyslu v Saúdské Arábii v 80. a 90. letech 20. století* se zabývá dvěma tranšemi obřího obchodu s vojenským materiálem známým jako Al-Yamamah, jehož memoranda o porozumění byla podepsána právě v 80. letech. Z hlediska metodologické koncepce by práce mohla být považována za případovou studii, která analyzuje zásadní kontrakty ve stanoveném časovém období. Rozdělena je do tří hlavních kapitol, z nichž každá reprezentuje jeden zkoumaný faktor. Práce se snaží odpovědět na to, zda stanovené hypotézy, tedy že faktory úspěchu byla důvěra, korupce a vyšší míra propojení soukromé a veřejné sféry, jsou správné. Text nejdříve popisuje vzájemné vztahy mezi oběma zeměmi od první světové války do normalizace vztahů v roce 1963 po Suezské krizi a první větší zbrojní kontrakty v 60. a 70. letech. Zmiňuje situaci po Operaci Pouštní štít, kdy se probíhající kontrakty ocitly v ohrožení, a dotýká se také etické stránky v rámci vzájemných obchodů. Věnuje se zárodkům korupčních praktik a následně také korupci při samotném obchodu Al-Yamamah. Na závěr se pak věnuje míře propojení soukromé a veřejné sféry, roli premiérky Margaret Thatcherové, exportním organizacím DSO/DESO a krátce také diplomatické službě Jejího Veličenstva.

Annotation

Bachelor thesis *Success Factors of the British Arms Industry in Saudi Arabia in the 1980s and 1990s* deals with two tranches of the giant arms trade known as Al-Yamamah, whose memorandum of understanding was signed in the 1980s. From a methodological point of view, the thesis could be considered a case study that analyzes key contracts over a given period of time. It is divided into three main chapters, each representing one factor examined. The thesis tries to answer whether the established hypotheses – that the factors of success were trust, corruption and a higher degree of interconnection between the private and public spheres – are correct. Text first describes relations between the two countries since the First World War until normalization of relations in 1963 after the Suez crisis and first major arms contracts in the 1960s and 1970s. Thesis mentions the situation after Operation Desert Shield, when ongoing contracts were in jeopardy, and also covers the ethical side of arms trades. Text deals with the foundation of corrupt practices and, consequently, with corruption in the Al-Yamamah trade itself. Finally, it deals with the degree of interconnection of the private and public spheres, the role of prime minister Margaret Thatcher, the export organizations DSO/DESO and shortly also with Her Majesty's Diplomatic Service.

Klíčová slova

Saúdská Arábie, Spojené království, zbrojní průmysl, korupce, BAE, Saúdské královské letectvo

Keywords

Saudi Arabia, United Kingdom, arms industry, corruption, BAE, Royal Saudi Air Force

Title

Success Factors of the British Arms Industry in Saudi Arabia in the 1980s and 1990s

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Mgr. Tomáši Weissovi, M.A., Ph.D. za trpělivost při vedení této práce a také Mgr. Karlu Svobodovi, Ph.D. za cenné připomínky a konzultace.

Obsah

1	Úvod.....	2
1.1	Rozbor literatury	6
2	Důvěra.....	8
2.1	Vzájemné vztahy v letech 1915–1963	8
2.2	Hlavní zbrojní zakázky v letech 1963–1980.....	10
2.2.1	Saúdskoarabský systém vzdušné obrany	10
2.2.2	Projekt asistence saúdskoarabské vzdušné obraně	13
2.3	Válka v zálivu a pokračování programu Al-Yamamah	15
3	Korupce.....	18
3.1	Zárodky korupčních praktik v prvních obchodech	19
3.2	Korupce v obchodě Al-Yamamah	21
4	Vyšší míra propojení soukromé a veřejné sféry	25
4.1	Revolving door.....	25
4.2	Margaret Thatcherová a „Batting for Britain“	26
4.2.1	Lobbování za kontrakt Al-Yamamah.....	27
4.2.2	Zbrojní průmysl za vlády Margaret Thatcherové	29
4.3	Exportní organizace DSO/DESO.....	30
4.4	Diplomatická služba Jejího Veličenstva	34
	Závěr	36
	Summary	38
	Použitá literatura	40

1 Úvod

Ve světě zbrojních dodávek patří Saúdská Arábie k těm nejvíce lukrativním klientům. Země pravidelně obsazuje přední příčky v seznamu investic do vojenských kapacit a také v seznamu největších importérů vojenského materiálu. Zatímco v roce 2007 obsadila Saúdská Arábie jedenáctou příčku s podílem 2,9 % na světovém importu vojenského materiálu, nyní se řadí na místo druhé s podílem 8,2 %. Velmi významným dodavatel jsou pro Rijád Britové, kteří během posledních pěti let do země dodali kolem třiceti procent veškerého vojenského importu a řadí se tak na druhou příčku v rámci dodavatelů. Saúdové jsou naopak pro Brity vůbec nejdůležitějším klientem – během stejného časového úseku zaměřila do Saúdské Arábie téměř polovina britských vojenských exportních kapacit.¹ Mezi lety 1992–1994 Saúdové absorbovali dokonce 75 % veškerého britského zbrojního exportu.² K největším transakcím v posledních letech patří kontrakt známý jako Al-Salam. V obchodu za zhruba 20 miliard liber se Britové zavázali ve dvou tranších dodat 72 multifunkčních letounů Eurofighter Typhoon spolu se souvisejícími upgrady a údržbou. Memorandum o porozumění podepsané v roce 2005 ale nemluví jen o letounech a investicích, ale také o vytvoření silnějšího partnerství při modernizaci saúdskoarabských ozbrojených sil a rozvíjení společných vztahů v rámci těsnějších kontaktů mezi jednotlivými službami, zejména pak prostřednictvím společných školení a cvičení.³

Ačkoliv společné saúdsko-britské vztahy sahají až do 19. století, takto intenzivní obchodně-vojenská spolupráce se objevila až během konzervativních vlád Margaret Thatcherové a Johna Majora v průběhu 80. a 90. let 20. století. Na začátku 80. let se Rijád začal poohlížet po letounu, který by dokázal vhodně nahradit stárnoucí stroje English Electric Lightning, které Britové Saúdskému královskému letectvu dodali ve druhé polovině 60. let. Saúdové původně chtěli zakoupit americké stíhací letouny McDonnell Douglas F-15. Dle oficiálního stanoviska měly sloužit hlavně k ochraně svatých míst Mekky a Mediny, jelikož následně v roce 1986 král Fahd bin Abd Al-Azíz oficiálně převzal titul Ochránce dvou Svatých mešit.⁴ Letouny měly chránit také ropnou infrastrukturu a zemi před hrozbou ze sousedního Jižního Jemenu. Pokud by ovšem

---

¹ „The state of major arms transfers in 8 graphics, 2017“, Stockholm International Peace Research Institute, <https://www.sipri.org/commentary/blog/2017/state-major-arms-transfers-8-graphics> (staženo 29. 12. 2017).

² Chris Havemann, „Ethical Business Around the World: Hawks or Doves? The Ethics of UK Arms Exports“, *Business Ethics: A European Review* 7, č. 4 (říjen 1998): 241.

³ „UK-Saudi Arabia Deal to Modernise the Saudi Armed Forces“, Defense-aerospace.com, [http://www.defense-aerospace.com/articles-view/release/3/65451/uk_saudi-mou-heralds-eurofighter-order-\(dec-22\).html](http://www.defense-aerospace.com/articles-view/release/3/65451/uk_saudi-mou-heralds-eurofighter-order-(dec-22).html) (staženo 29. 12. 2017).

⁴ „Life and legacy of King Fahd“, BBC News, http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/4734505.stm (staženo 5. 8. 2017).

letouny byly umístěny na letecké základně Tabuk na severozápadě země, měly by obrovský úderný potenciál až do hlubokého nitra Izraele. To vyvolávalo značnou skepsi a celá transakce tak ve výsledku byla zablokována americkým kongresem po nátlaku pro-izraelské lobbistické skupiny AIPAC.⁵

Jako vhodná alternativa se nabízel víceúčelový letoun Panavia Tornado s variabilní geometrií křídel. V roce 1985 spolu zástupci obou království podepsali „*Memorandum o porozumění pro poskytování zařízení a služeb pro Saúdské královské letectvo*“, jímž se Saúdové zavázali ke koupi 72 bojových letounů Panavia Tornado ve dvou variantách, 30 pokročilých cvičných letounů Hawk a 30 Pilatus PC-9 cvičných letounů. K tomu se všemi podpůrnými službami, vybavením, zbraněmi, municí a systémem pro elektronický boj.⁶ Do roku 2005 se celá částka za všechny části programu zvaného Al-Yamamah vyšplhala na závratných 43 miliard liber.⁷

Stejně jako dříve dodané stroje Lightning, se i Tornada setkávala s technickými obtížemi. Mezi saúdskoarabskými mechaniky dokonce koloval vtíp o tom, že jediné Tornado, které dokáže udržet ve vzduchu je to, které stojí na podstavci u vjezdu do letecké základny Dahrán. Přesto bylo v roce 1988 oznámeno pokračování Al-Yamamah. Ve druhé fázi obchodu se Britové zavázali dodat dalších 48 letounů Panavia Tornado ve dvou variantách spolu se zbraněmi a náhradními díly, 60 pokročilých cvičných letounů Hawk, 88 helikoptér Westland, 6 minolovek třídy Sandown, několik letounů BAe 125 a BAe 146 pro komunikaci, spolu s konstrukcí zázemí a zácvikem.⁸

Tato bakalářská práce se zabývá faktory, které Spojenému království pomohly k zisku zbrojních zakázek v Saúdskoarabském království v 80. a 90. letech 20. století. Vzhledem k limitu, který bakalářská práce poskytuje, se bude text věnovat pouze největším zakázkám, které byly nastíněny v předchozích odstavcích – tedy dvěma tranšim gigantického kontraktu Al-Yamamah.

---

⁵ Andrew Feinstein, *The Shadow World: Inside the Global Arms Trade* (Johannesburg: Jonathan Ball Publishers, 2011), 142–144.

⁶ Memorandum of Understanding for the Provision of Equipment and Services for the Royal Saudi Air Force, 26. září 1985. <https://www.caat.org.uk/resources/countries/saudi-arabia/al-yamamah/pj5-39-ay-mou-1985.pdf> (staženo 25. 12. 2017)

⁷ Theodore Christakis, „The halting of the BAE Systems inquiry and the international fight against corruption“, *Défense Nationale et Sécurité Collective* 63, č. 6 (2007): 142–149, EBSCOhost (staženo 22. 4. 2017).

⁸ Mark Phythian, *The politics of British arms sales since 1964: to secure our rightful share* (New York: St. Martin's Press, 2000), 222.

Literatura identifikuje tři důležité faktory, které stojí za úspěchy při obchodu s vojenským materiálem v 80. a 90. letech 20. století. Prvním z vyvozených faktorů je *důvěra*. Ta je nezbytná už z citlivé podstaty samotných obchodů, ale výrazným faktorem je pak v rámci Středního Východu, tedy velmi tradičního a konzervativního regionu. Podle Marka Curtise může jít o vztah, který se buduje v rámci společných dlouhodobějších projektů. Ať jde například o výměnu informací v oblasti zpravodajství, společná cvičení bezpečnostních složek, případně realizované kontrakty. Ovšem může to pak být i důvěra v ochotu prodávající strany balancovat na hraně zákona, ignorovat etickou stránku transakcí a absolutní mlčenlivost.⁹

Druhým faktorem je *korupce*. Ta je univerzálním motivem nejen ve zbrojních transakcích, ale Nicholas Gilby argumentuje, že v některých částech světa, kterým je například i Střední východ, jde o praktiku, která je zde daleko více zakořeněna. Gilby také tvrdí, že taková míra korupce, která se objevila ve zbrojních zakázkách, nebyla možná bez přímého vědomí státních orgánů, které tak nad korupčními praktikami zavíraly oči, případně je dokonce pomáhaly uvádět do praxe.¹⁰ Curtis uvádí, že v některých případech může být korupční jednání cílem a samotné zakázky jsou pouze prostředkem. Ty tak mohou být naddimenzované, aby dokázaly poskytnout co nejvíce prostoru pro případné úplatky.¹¹

Poslední z faktorů je pak možné pojmenovat jako *vyšší míra propojení soukromé a veřejné sféry*. William Hartung tvrdí, že jde například o asistenci při PR a marketingu produktů, které vlády domácím zbrojním producentům poskytují. Tyto aktivity jim dodává kredibilitu a ukazují výraznou státní podporu. V případě zapojení národních ozbrojených složek při prezentaci produktů, nebo na nejrůznějších veletrzích, pak mohou například potenciálním zákazníkům podávat svědectví o reálném nasazení předváděného zboží.¹² Gilby zmiňuje, že výraznou fluktuací mezi soukromou a veřejnou sférou se rozdíl mezi oběma světy pomalu stírají. Dle něj jde také o výrazné marketingové aktivity samotných vlád a politický vliv, jenž výrobci mají. Dle Curtise například zapojením státních zpravodajských služeb získávají domácí producenti

---

⁹ Mark Curtis, *Web Of Deceit: Britain's Real Role in the World* (London: Vintage, 2003), 394–409.

¹⁰ Nicholas Gilby, *The No-Nonsense Guide to The Arms Trade* (Oxford: New Internationalist, 2009), 97–101.

¹¹ Curtis, „Web Of Deceit: Britain's Real Role in the World“, 407–408.

¹² William Hartung, „THE BOOM AT THE ARMS BAZAAR“, *Bulletin of the Atomic Scientists* 47, č. 8 (říjen 1991): 16–18, EBSCOhost (staženo 3. 1. 2018).

výraznou výhodu v podobě informací o konkurenčních nabídkách. Případně také o tom, kdo koho podplácí a jak moc je nutné v rámci korupčních praktik ostatní nabídky přeplatit.¹³

Práce si klade za cíl ověřit, zda vyvozené hypotézy jsou platné ve stanoveném prostředí, období a také rozsahu – tedy v saúdsko-britské spolupráci v rámci obou tranší kontraktu Al-Yamamah v 80. a 90. letech. Z hlediska metodologické koncepce by se práce mohla považovat za případovou studii, která analyzuje zásadní kontrakty ve stanoveném časovém období. Práce je rozdělena do tří hlavních kapitol, přičemž každá z nich reprezentuje jeden zkoumaný faktor. Z hlediska časového na sebe jednotlivé části navenazují a každá z kapitol využívá vlastní časovou linku. Nezapadají do sebe tedy časově, ale narativně. Přestože se práce soustředí hlavně na 80. a 90. léta 20. století, některé části se věnují i událostem mimo tento časový rozsah a to z důvodu jejich nezbytnosti pro pochopení kontextu veškerých aspektů. Teritoriálně je práce vymezena hlavně na Spojené království a Saúdskou Arábii, přesto doplňkově zmiňuje i jiné země, a to opět z důvodu úplného pochopení kontextu a veškerých argumentů.

První hlavní částí je faktor *důvěry*. Kapitola začíná přehledem nejdůležitějších milníků vzájemných vztahů mezi lety 1915–1963. Pokračuje přehledem nejvýznamnějších zbrojních kontraktů mezi lety 1963–1980, tedy od doby, kdy došlo k normalizaci vzájemných vztahů, které byly vážně poškozeny britsko-francouzskou koluzí během Suezské krize v roce 1956. Jde hlavně o *Saúdskoarabský systém vzdušné obrany* a *Projekt asistence saúdskoarabské vzdušné obraně*. Tato část také hovoří o situaci, jež nastala krátce po vypuknutí operace Pouštní štít, kdy se probíhající kontrakty ocitly v ohrožení. Závěrem kapitoly je také zmíněno, jakým způsobem se Britové vypořádali s etickou stránkou exportu zbraní ve vztahu k lidským právům.

Coby druhým faktorem se práce zabývá *korupcí*. Na začátku je krátce zmíněna situace na saúdskoarabském dvoře v období vlády krále Saúda bin Abd Al-Azíze a jeho pozdějšího nástupce prince Fajsala bin Abd Al-Azíze. Kapitola také hovoří o zárodcích korupčních praktik v prvních větších společných obchodech během 60. let, jenž byly částečně motivovány ekonomickými reformami, které zavedl král Fajsal. Poslední část je pak věnována samotným obchodům v 80. a 90. letech, u kterých vyšlo najevo, že korupce v případě několik zájmových skupin byla významným motorem těchto transakcí.

---

¹³ Curtis, „Web Of Deceit: Britain's Real Role in the World“, 407.

Posledním faktorem je pak vyšší míra propojení soukromé a veřejné sféry. V rámci této kapitoly je zmíněn fenomén známý jako revolving door, kdy jednotlivci přechází mezi soukromou a veřejnou sférou, a který je v britském zbrojním průmyslu poměrně význačný. Kapitola se také věnuje tehdejší premiérce Margaret Thatcherové, která srdnatým způsobem bojovala za úspěchy domácího bezpečnostního průmyslu a jejíž snažení pozitivně ovlivnilo získání mnoha zakázek. Jako významnou institucí je zmíněno DSO/DESO, tedy vládní orgán, jenž se věnoval podpoře exportu vojenského materiálu a materiálu dvojího užití. Závěrem je pak zmíněna Diplomatičká služba Jejího Veličenstva, která zbrojním exportérům poskytuje nadstandardní možnosti při marketingu jejich produktů.

1.1 Rozbor literatury

Práce naráží na nedostatek primárních zdrojů, které jsou buď utajené, nebo je velmi obtížné je získat. Snahou tedy bylo zohlednit co nejvíce sekundární literatury, jejíž autoři měli k primárním pramenům přístup. Jediným primární zdrojem, který je použit, je tak *Memorandum of Understanding for the Provision of Equipment and Services for the Royal Saudi Air Force* z roku 1985. Všechny zdroje, které práce využívá, jsou anglofonní, jelikož česky psaná literatura se k tematice nevyjadřuje.

Pro práci jsou stěžejní dvě knihy, a to *Deception in high places: a history of bribery in Britain's arms trade* od Nicolase Gilbyho a *The Shadow World: Inside the Global Arms Trade* od Andrew Feinsteina. Ten částečně vychází z *The politics of British arms sales since 1964: to secure our rightful share* od Marka Phythiana. Knihy se zabývají hlavně korupcí a pochybnými praktikami v rámci mezinárodního obchodu se zbraněmi. O využití zpravodajských služeb a diplomatické služby, coby o významném aspektu, hovoří Jeremy Horder ve článku *On Her Majesty's Commercial Service: Bribery, Public Officials and the UK Intelligence Services* a také Robert Dover ve své práci *For Queen and Company: The Role of Intelligence in the UK's Arms Trade*.

Těsnému vztahu mezi zbrojaři a vládou, britské korupci v kontraktu Al-Yamamah a roli Margaret Thatcherové a mnohých dalších se velmi extenzivně v sérii *The BAE files*, ve které vyšlo přes 350 článků, věnoval britský *The Guardian*. Série vycházela mezi lety 1997 a 2015 a klíčovými přispěvateli pak byli hlavně David Leigh, Rob Evans a Richard Norton-Taylor. I vzhledem k levicovější orientaci Guardianu se k tématu vyjadřují poměrně kriticky.

Pro studium historie Saúdské Arábie byly významné knihy *A brief history of Saudi Arabia* od Jamese Wynbrandta a *The history of Saudi Arabia* od Alexeie Vassilieva. Dynamiku saúdsko-britských vztahů a jeho proměnu v rámci 20. století sleduje Gerd Nonneman ve svém článku *Saudi-European Relations 1902–2001: A pragmatic Quest for Relative Autonomy*. Oficiální začátek tohoto vztahu, smlouvu z Darinu, ve svém článku *The Origins of British-Saudi Relations: The 1915 Anglo-Saudi Treaty Revisited* sleduje Jacob Goldberg. Britskému vztahu s nejrůznějšími islámskými partnery se pak ve své knize *Secret Affairs: Britain's Collusion with Radical Islam* věnuje Mark Curtis. Pro své zaměření ovšem byla pro tuto práci použita zcela okrajově.

První významný zbrojní kontrakt v zemi pak popisuje Nikolas Gardner ve svém článku *The Harold Wilson Government, Airwork Services Limited, and the Saudi Arabian Air Defence Scheme, 1965-73*. Náhled do dobové debaty o zbrojním průmyslu jako součásti britské zahraniční politiky nabízí ve článku z roku 1978 *British Foreign Policy to 1985. IV: Britain and the Arms Trade* od Lawrence Freedmana.

Naopak ekonomické a etické stránce britského zbrojního průmyslu se věnuje například Stephen Martin. Ten ve dvou článcích *The subsidy savings from reducing UK arms exports* a *The implications for the UK Exchequer of an ethical arms export policy* hovoří o exportu k režimům s pochybnou reputací a také hovoří o ekonomickém faktoru pracovních míst ve zbrojním průmyslu, které se častokrát stávají významným argumentem pro jeho podporu.

2 Důvěra

2.1 Vzájemné vztahy v letech 1915–1963

Britsko-saúdské vztahy sahají do období dlouho před vznikem třetího saúdského státu v roce 1932. Britové byli v oblasti Perského zálivu výraznou silou již od roku 1820, kdy se jim podařilo podrobit si pobřežní šejcháty a emiráty. Oblast vnímali jako velmi důležitou pro zajištění otevřených námořních tras a bezpečného spojení s Indií. Británie se tak snažila o omezení vlivu ostatních mocností v oblasti, hlavně pak Ruska a Francie.¹⁴ Saúdové se o existenci samostatného státu pokoušeli v historii neúspěšně dvakrát. Krátce po pádu druhého saúdského státu v roce 1891 započal mladý Abd Al-Azíz ibn Saúd, zakladatel současné Saúdské Arábie, sérii konfliktů vedených za účelem znovu obnovení saúdského státu. Během několika let se mu podařilo dobýt výraznou část Nadždu, centrální části Arabského poloostrova, až k hranicím emirátu Ha'il. V roce 1913 se Abd Al-Azízovi podařilo získat kontrolu nad Východní provincií při pobřeží Perského zálivu, čímž se dostal do sousedství britských klientských států.¹⁵ Britové tak vzájemnou smlouvu považovali za nutnost.¹⁶

Uzavřeli tak Smlouvu z Darinu podepsanou v roce 1915, která se stala významným mezníkem vzájemných vztahů. Britové se snažili zajistit záruku pro nezávislost pobřežních emirátů (pozdější Spojené Arabské emiráty), Kataru a Kuvajtu. Smlouva stvrzovala Saúdské území coby britský protektorát, určovala jeho rozlohu a uznala Saúdskou vládu v Nadždu a jeho závislých územích. Britové tímto Abd Al-Azízovi dali mezinárodní uznání a ten přislíbil, že nenapadne jejich protektoráty a vstoupí do války na straně Dohody. V červnu roku 1916 Britové poskytli půjčku ve výši 20 tisíc liber spolu s dodávkou zbraní a následně v lednu 1917 začali vyplácet měsíční rentu 5 tisíc liber. Od konce války až do roku 1924, kdy Britové svoji podporu zastavili, obdržel Abd Al-Azíz zhruba 60 tisíc liber ročně.¹⁷

První světová válka a následující roky se ukázaly jako zlomové období v Saúdsko-britských vztazích. Britové dokázali stvrdit svoji dominanci v arabské části pobřeží Perského zálivu. Tuto

---

¹⁴ James Wynbrandt, *A brief history of Saudi Arabia* (New York, NY: Facts On File, 2010), 145–147.

¹⁵ *Ibid.*, 164–174.

¹⁶ Jacob Goldberg, „The Origins of British-Saudi Relations: The 1915 Anglo-Saudi Treaty Revisited“, *The Historical Journal* 28, č. 3 (září 1985): 701, <http://www.jstor.org> (staženo 30. 11. 2017).

¹⁷ Gerd Nonneman, „Saudi-European Relations 1902–2001: A pragmatic Quest for Relative Autonomy“, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)* 77, č. 3 (červenec 2001): 640, <http://www.jstor.org> (staženo 30. 11. 2017).

oblast k sobě dokázali připoutat sérií výhradních a ochranných smluv. Kromě soupeření s Ruskem v oblasti Persie tak Britové v oblasti zálivu neměli jiného vyzyvatele. Svoji pozici posílil také Abd al-Azíz, kterému se v roce 1921 dobytím emirátu Ha'il podařilo z mocenské mapy oblasti vymazat soupeřící dynastii Rašídů. S jejich pádem se Saúdové dostali do těsné blízkosti hášimovských království Iráku a Transjordánska, které byly britskými protektoráty. Britové dali jasně najevo, že jakékoliv narušení jejich teritorií nebude tolerováno, což vyústilo v Uqairský protokol z roku 1922, který určil hranice mezi Nadždem a Kuvajtem a Nadždem a Irákem. Abd Al-Azíz tak zastavil svoji expanzi na sever výměnou za posílené spojení s Brity. To Saúdům dovolilo obrátit svou pozornost směrem na západní Hidžáz. V prosinci roku 1925 jejich jednotky donutily šarífa Husajna k odchodu a následující měsíc byl Abd Al-Azíz korunován králem Hidžázu. Britům bylo jasné, že smlouva z Darinu již není dostačující, proto byla v roce 1927 nahrazena smlouvou z Džiddy. Ta uznala absolutní svrchovanost Saúdů nad Královstím Hidžázu a Nadždu – územím, které se v roce 1932 stane Saúdkoarabským královstvím.¹⁸

Výrazným zlomem v Saúdko-britských vztazích byla také druhá světová válka. Ačkoliv ještě v průběhu konfliktu Britové Saúdy dotovali milionem liber ročně, po válce začala být pozice Británie coby nejvýznamnějšího partnera Saúdské Arábie pod výrazným tlakem ze strany Spojených států. Britové začali zjišťovat, že nemohou americkou vládu a americké naftové společnosti přeplatit v závodu o saúdkou přízeň.¹⁹

Jako dno společných vztahů se ukázalo období po Suezské krizi v roce 1956. Saúdská Arábie přerušila s Británií a Francií diplomatické vztahy a král Abd Al-Azíz nařídil saúdko-americkému Aramcu, aby zastavil export ropy do obou zemí. Celou situaci navíc komplikoval spor o oázu Burajmi. Území, které je dnes rozděleno mezi Spojené arabské emiráty a Omán, Saúdové považovali za svoji zřívau.²⁰

Vztahy s Francií byly obnoveny v roce 1962 po nezávislosti Alžíru, Britové museli počkat do roku 1963. V té době byla Saúdská Arábie zapletena do občanské války, která vyvstala v sousedním Severním Jemenu v souvislosti se snahou zavést republikánský režim. Britské

---

¹⁸ Nonneman, „Saudi-European Relations 1902–2001: A pragmatic Quest for Relative Autonomy“, 640–642.

¹⁹ Ibid., 643–644.

²⁰ Ibid., 645–646.

zpravodajství dodávalo Saúdům informace a ve snaze potlačit revoluci také Britové do Saúdské Arábie letecky přepravili výrazné množství zbraní.²¹

To nebylo vše. Tehdejší princ Fajsal bin Abd Al-Azíz v únoru roku 1963 Brity požádal, aby poskytli své vojenské poradce, kteří by dokázali vytrénovat a zefektivnit Saúdskou národní gardu.²² Ta se vyvinula z Ichwánu, první saúdské armády, která se skládala hlavně z loajálních kočovných kmenů. Bílá armáda, jak se někdy gardě říká, měla vždy těsné vazby s vládnoucí rodinou, jejíž ochrana byla jejím prvořadým úkolem. Již od svého vzniku chrání Saúdy před potenciálními občanskými nepokoji, ale hlavně funguje jako protiváha klasické armády, která se v jiných arabských zemích velmi často stala prostředkem protivládních pučů.²³ Tehdejší ministr zahraniční Alec Douglas-Home řekl premiéru Haroldu Macmillanovi, že *„je v našem zájmu, aby současný režim přežil a jeho hlavní opora byla účinná.“* Fajsal tímto krokem Britům projevil nesmírnou důvěru. Když pak v roce 1964 přiměl Fajsal tehdejšího krále Saúda, svého bratra, aby odstoupil, zatímco sám nastoupil na trůn, byli to právě členové britské vojenské mise, kteří naplánovali Fajsalovu ochranu a obsazení všech klíčových míst v Rijádu, aby tak bylo zajištěno hladké předání moci. Britové Fajsala nezklamali.²⁴

2.2 Hlavní zbrojní zakázky v letech 1963–1980

2.2.1 Saúdskoarabský systém vzdušné obrany

Základ současného obchodně-vojenského vztahu se ovšem formoval právě v průběhu 60. let minulého století. V té době Saúdové toužili po stíhacím letounu nejnovější generace, který by ochránil saúdský vzdušný prostor, hlavně pak okolí Rijádu, Džiddy a Táifu, horského sídla královské rodiny.²⁵ Významným impulzem bylo svržení vládnoucího imáma v sousedním Severním Jemenu na podzim roku 1962. V zemi propukla občanská válka, kde na jedné straně stály republikánské jednotky s významnou podporou Egypta, zatímco na druhé stáli imámovi rojalisté podporovaní Saúdskou Arábií. Do konce roku bylo v zemi na dvacet tisíc egyptských vojáků, kteří nově vyhlášené Jemenské arabské republice pomáhali potlačit rojalistické jednotky. Egyptané měli k dispozici i letouny a od začátku roku 1963 podnikali útoky na jednotky rojalistů nacházející se na území Saúdské Arábie. Saúdové proto hledali způsob, jak

²¹ Nonneman, „Saudi-European Relations 1902–2001: A pragmatic Quest for Relative Autonomy“, 640–642.

²² Nicholas Gilby, *Deception in high places: a history of bribery in Britain's arms trade* (London: Pluto Press, 2014), 8.

²³ Wynbrandt, „A brief history of Saudi Arabia“, 213.

²⁴ Mark Curtis, *Secret Affairs: Britain's Collusion with Radical Islam* (London: Serpent's Tail, 2011), 161–162.

²⁵ Gilby, „Deception in high places: a history of bribery in Britain's arms trade“, 4–5.

posílit ochranu svého vzdušného prostoru a začali se poohlížet po možných dodavatelích.²⁶

Příležitost vycítil francouzský Dassault spolu s americkými Northrop a Lockheed. Britové zprvu zakázce nevěnovali mnoho pozornosti. Jejich vztah se Saúdskou Arábií byl značně omezený po Suezské krizi v roce 1956 a dlouhotrvajícím sporu o oázu Burajmi. V posledních letech to navíc byly Spojené státy, ke kterým se Saúdové obraceli v otázce své bezpečnosti. Ovšem když Spojené státy, ve snaze podpořit dobré vztahy s egyptským prezidentem Gamálem Násirem, uznaly nově vzniklou Jemenskou arabskou republiku, objevila se možnost pro britsko-saúdské sblížení. Britové se zprvu báli, jelikož Saúdové byli americkým klientem.²⁷ Ambasáda v Džiddě dostala informace o tom, jak jsou Saúdové z Američanů rozladění, nechtějí na nich být závislí a chtějí nakupovat u Britů. Diplomaté ovšem byli obezřetní, jelikož si uvědomovali, kdo je garantem saúdské bezpečnosti a celou situaci viděli jako způsob, jak Londýn dotlačit do vlastní nabídky a z Washingtonu dostat co nejlepší podmínky.²⁸ S příchodem Harolda Wilsona v čele Labouristické strany v roce 1964 se ovšem mnohé změnilo. Podíl na světově prodaném vojenském materiálu se neustále zmenšoval a Britové ztratili svoje postavení coby primárního dodavatele letecké techniky – do roku 1964 klesl podíl exportu na pouhých 14 procent. Žalostný stav leteckého průmyslu spolu s předvolebními sliby o technické revoluci a oživení ekonomiky, tak Wilsona přiměly k více agresivnímu přístupu k prodeji zbraní. I když to znamenalo pytláčit americké klienty.²⁹

K Britům se rovněž donesla informace, že princ Sultán bin Abd Al-Azíz, tehdejší Ministr obrany a letectví, je americkými protějšky značně frustrován a víc než rád omezí závislost na jejich vojenských dodávkách. Jako alternativa k americkým strojům se nabízel britský stíhací letoun English Electric Lightning. Dost možná Britové tuto informaci dostali jen proto, aby Saúdové dostali do hry více zájemců a od Američanů příznivější podmínky na koupi jejich letadel. Britům však nakonec největší část zakázky připadla paradoxně právě díky Američanům, kteří se zdráhali svůj Lockheed F-104 Starfighter prodat. Jeho přítomnost v řadách Saúdského královského letectva by zvrátila rovnováhu sil v oblasti.³⁰ Velmi nepříznivě

---

²⁶ Nikolas Gardner, „The Harold Wilson Government, Airwork Services Limited, and the Saudi Arabian Air Defence Scheme, 1965-73“, *Journal of Contemporary History* 42, č. 2 (2007): 349, <http://www.jstor.org> (staženo 22. 4. 2017).

²⁷ Ibid., 349–350.

²⁸ Phythian, „The politics of British arms sales since 1964: to secure our rightful share“, 199–200.

²⁹ Gardner, „The Harold Wilson Government, Airwork Services Limited, and the Saudi Arabian Air Defence Scheme, 1965-73“, 349–350.

³⁰ Feinstein, „The Shadow World: Inside the Global Arms Trade“, 77–80.

vůči Izraeli, který v té době za sebou neměl ani dvacet let existence a už od počátku bojoval mezi arabskými státy o své přežití.

Ostatně Britové vždy s radostí nabízeli své produkty ve chvílích, kdy Spojené státy nemohly, případně z rozličných důvodů nechtěly prodávat své vybavení. Například když Londýn v polovině 70. let nabízel íránskému šáhovi svůj systém včasného varování Nimrod³¹ ve chvíli, kdy prezident Jimmy Carter zvažoval prodej systému Boeing AWACS, a to i na základě snahy o zodpovědnější přístup k lidským právům v americké zahraniční politice.³² Zhruba o dekádu dříve, po Šestidenní válce, to byli Britové spolu s Francouzi, kteří nejvíce profitovali z obrazu Spojených států coby hlavního patrona Izraele. V letech 1967–1970 tak jediné zbrojní transakce se Saúdskou Arábií uzavřely pouze tyto dvě evropské země. Podobná situace nastala v roce 1973 po Jomkipurské válce, kdy se Spojené království, spolu s několika dalšími zeměmi, ocitlo na „seznamu oblíbených“, který je vyjímá z nejhorších efektů ropného bojkotu. Spojenému království Saúdská Arábie dokonce navýšila denní dodávky o dvě stě tisíc barelů.³³

Projekt na Saúdkoarabský systém vzdušné obrany (SAAD) tak nakonec získala společná britsko-americká nabídka, jak bylo oznámeno v roce 1965. Systém se skládal ze 40 stíhačů Lightning od British Aircraft Corporation (BAC; nástupce letecké divize English Electric), 25 cvičných letounů BAC Jet Provost, 9 radarových stanic od Associated Electrical Industries, americké rakety země-vzduch Raytheon Hawk³⁴ a také nezbytné podpory v podobě logistiky a zácvičku od Airwork Services Limited.³⁵

Na začátku roku 1966 ovšem narušování vzdušného prostoru pokračovalo. Saúdové neměli jak reagovat, jelikož se stále dojednávaly konkrétní podoby smluv. Ačkoliv Saúdské královské letectvo vlastnilo eskadru amerických F-86, potýkalo se s akutním nedostatkem bojových pilotů. U těch, kteří byli schopni létat, hrozila dezerce. Princ Sultán tak v únoru 1966 v Londýně navrhl, aby britští piloti létali v „barvách“ pouštního království. Návrh se nesetkal s velkým nadšením, přesto si Britové velmi dobře uvědomovali, co pro ně jejich vztah se Saúdy

---

³¹ Lawrence Freedman, „British Foreign Policy to 1985. IV: Britain and the Arms Trade“, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)* 54, č. 1 (1978): 391, <http://www.jstor.org> (staženo 30. 11. 2017).

³² Stephen McGlinchey a Robert W. Murray, „Jimmy Carter and the Sale of the AWACS to Iran in 1977“, *DIPLOMACY & STATECRAFT* 28, č. 2 (2017): 254, EBSCOhost (staženo 30. 12. 2017).

³³ Nonneman, „Saudi-European Relations 1902–2001: A pragmatic Quest for Relative Autonomy“, 647–648.

³⁴ Gardner, „The Harold Wilson Government, Airwork Services Limited, and the Saudi Arabian Air Defence Scheme, 1965-73“, 351–352.

³⁵ Gilby, „Deception in high places: a history of bribery in Britain's arms trade“, 131.

znamenal, stejně jako význam kontraktu pro domácí průmysl. Vzájemný vztah v této době navíc utrpěl, když Britové oznámili svůj plánovaný odchod z Adenu.³⁶ Haroldu Wilsonovi o tom psal tajemník kabinetu Burke Trend:

“Ministr zahraniční a Ministr letectví zvažují existující hrozbu, že Saúdové mohou odmítnout dokončit nákup Lightningů, které si Spojené království cení na 75 milionů liber. Mimoto naše vztahy se Saúdskou Arábií mohou být velmi vážně poškozené ve vztahu k Aden a Jižní Arábii (kde jsme velmi závislí na saúdskoarabské spolupráci, pokud se chceme úspěšně uvolnit z oblasti) a Perského zálivu (kde saúdskoarabská spolupráce je stejně potřebná, pokud si chceme v oblasti na delší dobu udržet svoji pevnou pozici). Konečně Saúdové také budou bez pochyby tvrdit – a skutečně věřit – že jsme hlavně zodpovědní za obnovenou egyptskou neústupnost v Jemenu (související s oznámením našeho záměru opustit Aden) a že jsme tím pádem pod morální povinností poskytnout jim minimální vojenskou podporu.”³⁷

Aby své arabské spojence přesvědčili o svém závazku k nim, stejně tak aby je motivovali k dodržení svých závazků vůči ostrovním dodavatelům, přišli Britové s programem Magic Carpet. Jelikož Saúdové nemohli čekat na výrobu objednaných strojů, Britové se uvolili z řad svých ozbrojených složek uvolnit šest letounů Lightning a šest letounů Hawker Hunter. Ty by byly doplněny střelami země-vzduch Thunderbird a čtyřmi radary od AEI. Stroje by spravoval Airwork, který by zároveň poskytl dvanáct “provozních pilotů”. Technika spolu s personálem by byly umístěny na letecké základně Khamis Mushayt na jihozápadě země, nedaleko hranic s Jemenem.³⁸

2.2.2 Projekt asistence saúdskoarabské vzdušné obraně

Ačkoliv měl Airwork přes třicet let zkušeností s prací na Středním východě, jeho kapacity se ukázaly jako nedostatečné. Celý program narážel na problémy, ať už se jednalo o konverzní útvary, stavbu zázemí či provoz letecké školy. Přestože původně chtěla britská vláda mít zcela minimální závazky, musela čím dál více zasahovat a suplovat práci Airworku, aby udržela celý projekt Saúdskoarabského systému vzdušné obrany při životě. Situace se ukázala jako neudržitelná a v roce 1973 tak vláda Edwarda Heatha podepsala mezivládní kontrakt, kterým

---

³⁶ Gardner, „The Harold Wilson Government, Airwork Services Limited, and the Saudi Arabian Air Defence Scheme, 1965-73“, 352.

³⁷ Ibid., 352

³⁸ Ibid., 353.

Ministerstvo obrany zrušilo Saúdskoarabský systém vzdušné obrany (SAAD) a nahradilo jej Projektem asistence saúdskoarabské vzdušné obraně (SADAP). Do země byli vysláni pracovníci ministerstva v rámci nově vzniklého útvaru, který dohlížel na fungování programu, stejně jako více než stovka personálu RAF. Hlavní motivací pro úspěšné pokračování programu, ať už v jakékoliv podobě, byla snaha zachovat si dobré jméno ve světle potenciálních budoucích zakázek. V roce 1972 Rijád zakoupil deset letounů Strikemaster, tryskový výcvikový a lehký útočný letoun, což byla varianta dříve pořízeného letounu Jet Provost.

V roce 1976 pak Saúdové zakoupili dalších 11 Strikemasterů a rok nato prodloužili kontrakt na projekt SADAP. Saúdové potřebovali modernizovat svoji vojenskou infrastrukturu – ranveje, pojezdové dráhy, silnice, hangáry, radarové instalace, raketové odpaliště, školy, nemocnice apod. Ačkoliv Rijád nakupoval ve větší míře také u Spojených států, například když v roce 1974 dal přednost americkému Northrop F-5 před britsko-francouzským letounem SEPECAT Jaguar³⁹, byly to právě tyto dlouhodobější projekty, které daly Londýnu možnost s Rijádem vytvořit daleko silnější vazby, než by se stalo prostřednictvím pouhého prodeje letecké výzbroje.⁴⁰ Navíc diplomacie států Perského zálivu je charakterizována diverzifikací, která odráží jistou míru nedůvěry. Tyto země nechtějí vstupovat do partnerství, jež by vytvořilo výraznou závislost na jiném státu. Namísto exkluzivního spolupráce proto státy zálivu preferují kombinaci vícero dodavatelů.⁴¹

SADAP byl znovu prodloužen v roce 1982.⁴² Stalo se tak i přes velmi špatné zkušenosti s dříve dodanými stroji Lightning a některými doplňkovými službami. Lightniny se ukázaly jako zcela nevhodné do pouštního prostředí Saúdské Arábie. Po nespočtu technických problémů již v průběhu jejich dodání dokonce jeden z Lightningů havaroval při ukázkovém letu nad Rijádem v září roku 1966.⁴³ Přesto od 80. letech začali být Britové v Saúdské Arábii stále více úspěšnější.⁴⁴

---

³⁹ Gardner, „The Harold Wilson Government, Airwork Services Limited, and the Saudi Arabian Air Defence Scheme, 1965-73“, 353–361.

⁴⁰ Freedman, „British Foreign Policy to 1985. IV: Britain and the Arms Trade“, 385–386.

⁴¹ Anne De Luca, „Defense Diplomacy and the Arab Spring: New Ventures and the French Presence in the Persian Gulf“, *ASPJ Africa & Francophonie* 4, č. 2 (2013): 16–17, EBSCOhost (staženo 26. 11. 2016).

⁴² Gilby, „Deception in high places: a history of bribery in Britain's arms trade“, 131.

⁴³ Feinstein, „The Shadow World: Inside the Global Arms Trade“, 82–83.

⁴⁴ Nonneman, „Saudi-European Relations 1902–2001: A pragmatic Quest for Relative Autonomy“, 649.

2.3 Válka v zálivu a pokračování programu Al-Yamamah

Když v roce 1990 Irák napadl Kuvajt, souseda saúdského království, Spojené státy spustily masivní leteckou kampaň na ochranu svých spojenců a jejich ropné infrastruktury. Kampaně se zúčastnily i nedávno získané stroje Tornado Saúdského královského letectva. Letouny ovšem špatnými výkony silně kontrastovaly se stroji amerických pilotů, kteří je kvůli jejich častým selháním museli v bojových letech nahrazovat. Tornada měla problémy se všudypřítomným pískem a selhávaly i jejich radary, jež nutily, aby všechny cíle byly sledovány manuálně pomocí stopek.⁴⁵ Ačkoliv dodání první tranše letounů bylo téměř hotové, zakázka na zbývající se ocitla v ohrožení. Rijád by raději nakupoval u Američanů, ale Britové častokrát dokázali obratně využít saúdské frustrace s politikou Spojených států. Jak komentovali sami Saúďové:

“Preferovali bychom nákup zbraní z USA. Americké technologie jsou obvykle lepší. Nebudeme ale platit miliardy dolarů za to, abychom byli uráženi. Nejsme masochisté.”⁴⁶

Přestože dosud bylo mnoho zakázek zablokováno, nyní americký ministr obrany Dick Cheney Saúďům sliboval nejrůznější vybavení, přičemž argumentoval, že situace v zálivu se dramaticky změnila. Válka v zálivu navíc Saúdskou Arábii ukázala jako obránce západních zájmů v regionu a odhalila její slabost vůči vnější agresi. Saúdské požadavky na vojenské vybavení se tak najednou nezdály zcela neopodstatněné. Možnost dosáhnout na americké vybavení spolu se slabým výkonem Tornad způsobilo značnou nejistotu ohledně budoucnosti programu Al-Yamamah. V mnoha případech navíc byla podepsána pouze memoranda, nikoliv skutečné smlouvy.⁴⁷ Paniku se snažil na konci roku 1990 uklidnit princ Bandar bin Sultán, syn tehdejšího ministra obrany a letectví prince Sultána, když oznámil:

“Nemáme v úmyslu snižovat naše nákupy u Britů. Naopak se budeme snažit získat větší míru spolupráce s našimi evropskými přáteli včetně Británie, a také více vybavení pro vyzbrojení našich ozbrojených složek.”⁴⁸

V následujícím roce pak Bandar potvrdil, že jeho země podepíše smlouvy na zbývající vybavení z pokračování programu Al-Yamamah. Ačkoliv se ve Válce v zálivu ukázal pravý opak, veřejně chválil britské stroje:

---

⁴⁵ Feinstein, „The Shadow World: Inside the Global Arms Trade“, 131–132.

⁴⁶ Ibid., 128.

⁴⁷ Phythian, „The politics of British arms sales since 1964: to secure our rightful share“, 225–226.

⁴⁸ Ibid., 226.

“Jsme velmi potěšeni výkonem Tornad ve Válce v zálivu. Když jsme poprvé stíhací letoun objednávali v roce 1985, potřebovali jsme úderný potenciál, který se během konfliktu ukázal. Jsme také vděční za podporu, kterou naši zemi prokázala paní Thatcherová a za trvajících podporu od pana Majora.”⁴⁹

Rijád tak své britské partnery neopustil ani ve chvíli, kdy se ukázalo, že dodaná výzbroj není pro pouštní prostředí Saúdské Arábie zcela vyhovující, což navíc nebylo prvním případem. Jak se později ukázalo, nešlo pouze o vybudované partnerství, které mezi sebou obě země měly, ale také korupční zájmy několika jedinců a značné sumy peněz, které byly v rámci “udržování programu” vyplaceny. Jednou z osob byl i samotný princ Bandar.

Rijád věděl, že se na své zámořské partnery může spolehnout. V lednu roku 1996 hovořil o Saúdské Arábii Sir Jeremy Hanley z ministerstva zahraničí:

“Saúdská Arábie není pouze obchodním partnerem, ale země jejíž zahraniční politika má podobné zájmy jako ta naše...Saúdská Arábie hrála významnou roli v podpoře umírněných a rozumných politik. Během Studené války byla Saúdská Arábie, ačkoliv stále ostře nezávislá, silným odpůrcem komunismu a šíření vlivu Sovětského svazu v celém regionu...[země] zůstává důležitou oporou proti jakýmkoli dalším pokusům Iráku ohrozit nebo napadnout sousedy. Saúdové sdílí naše podezření týkající se iránské politiky v mírovém procesu na Blízkém východě. Saúdská Arábie je baštou stability a umírněnosti v regionu, který je ne vždy znám pro tyto kvality.”⁵⁰

Přestože země jako Saúdská Arábie, Irák, Indonésie nebo Nigérie jsou známé pro konstantní porušování lidských práv, během 80. a 90. let byly významným příjemcem britských zbrojních dodávek. V polovině 90. let se odhadovalo, že necelých 70 % veškerého exportu vojenského materiálu putuje k režimům, jenž jsou známy nerespektováním lidských práv.⁵¹ Britové nad tím však zavírali oči a tento negativní aspekt je silně kritizován dodnes.

Když v květu 1997, po zhruba osmnácti letech v opozici, zasedla nová labouristická vláda Tonyho Blaira, na ministerstvo zahraničí nastoupil do funkce ministra Robin Cook. Ten byl

---

⁴⁹ Feinstein, „The Shadow World: Inside the Global Arms Trade“, 133–134.

⁵⁰ Phythian, „The politics of British arms sales since 1964: to secure our rightful share“, 198.

⁵¹ Havemann, „Ethical Business Around the World: Hawks or Doves? The Ethics of UK Arms Exports“, 241.

dlouhodobým proponentem větší kontroly ve vojenských dodávkách. Předchozí konzervativní vlády kritizoval za vzniklé přešlapy a také za nečinnost vůči zemím, které porušovaly lidská práva – zvláště pak Nigérii, Indonésii a Saúdskou Arábii. V červenci 1997 Cook předložil pokyny pro vývoz zbraní jako součást nového etického přístupu k zahraniční politice. Tyto pokyny například zakazovaly vývoz do zemí, které je „mohou použít“ pro vnitřní represe nebo zahraniční agresi – předchozí konzervativní vlády požadovaly důkaz, že tato situace je „pravděpodobná“.⁵² Zakazovaly také vývoz produktů, které mohou být použity pro mučení, například elektrických obušků, nožních pout a omračujících zbraní. Cook se ve výsledku ocitl uprostřed politické debaty o tom, jak vyvážit komerční zájmy země a snahy o etický vývoz vojenského materiálu. Když pak ve stejném roce jeho ministerstvo schválilo, kromě více než 50 dalších exportní licencí, i vývoz šestnácti letounů Hawk do Indonésie, byl Cook kritizován za to, že jeho nový etický přístup se prakticky neliší od toho, co praktikovaly předchozí konzervativní vlády. Když poté o problému promluvil, sdělil že „*Británie má jeden z největších zbrojních průmyslů v Evropě. Máme povinnost vůči čtyř set tisícům lidí, kteří pracují v našem obranném průmyslu, že budou mít i nadále příležitost pracovat.*“⁵³

---

⁵² Stephen Martin, „The implications for the UK Exchequer of an ethical arms export policy“, *Applied Economics* 33, č. 2 (2001): 195, EBSCOhost (staženo 25. 11. 2016).

⁵³ Havemann, „Ethical Business Around the World: Hawks or Doves? The Ethics of UK Arms Exports“, 244.

3 Korupce

Obchod s vojenským materiálem obecně patří k nejvíce zkorumpovaným částem legální ekonomiky. Podle odhadu Central Intelligence Agency z konce devadesátých let minulého století, na obchod se zbraněmi, který v té době tvořil necelé půl procento objemu mezinárodního obchodu, připadalo 40–45 procent jeho celkové korupce.⁵⁴ Koordinační výbor pro podporu obchodu z Ministerstva obchodu Spojených států ve své zprávě z roku 2000 uvedl, že více než padesát procent veškerých korupčních obvinění mezi lety 1994–1999 se týkalo bezpečnostního průmyslu.⁵⁵ Na začátku nového milénia se odhadovalo, že zhruba desetina z celkového obrátu v obchodu s vojenským materiálem, zhruba 2,5 miliardy amerických dolarů, je vyplácena na úplatky.⁵⁶

Jako definice korupce v tomto případě použita definice Transparency International:

„Korupci lze definovat jako zneužití svěřených pravomocí za účelem získání nezaslouženého osobního (soukromého) prospěchu.“⁵⁷

Osobní obohacení bylo hlavním motivem při počátku korupčních aktivit v rámci zbrojních zakázek v Saúdské Arábii. Koncese na těžbu ropy poskytnuté západním společnostem spolu s rychlým zvyšováním objemu těžby velmi výrazně navyšovaly příjmy Saúdské Arábie v letech po druhé světové válce. Vládnoucí elity však celou zemi, včetně jejích příjmů, vnímaly, a také vedly, jako jeden velký rodinný business, jenž existuje jen proto, aby financoval potřeby saúdské královské rodiny.⁵⁸ Willie Morris, bývalý britský velvyslanec v Saúdské Arábii v letech 1968–1972, k tomu při svém odchodu poznamenal:

“Pochybuji, že jsou mezi nimi tací, ani král Fajsal, kteří by vážně zpochybňovali dědičné právo Saúdské královské rodiny nakládat se zemí jako

---

⁵⁴ Robert Dover, „For Queen and Company: The Role of Intelligence in the UK's Arms Trade“, *Political Studies* 55, č. 4 (2007): 689, EBSCOhost (staženo 25. 11. 2016).

⁵⁵ Peter Platzgummer, „Arms Trade Offsets and Cases of Corruption : The Usage of Anti-Corruption Tools in Special Forms of Arms Acquisitions“, *International Public Management Review* 14, č. 2 (2013): 19, EBSCOhost (staženo 25. 11. 2017).

⁵⁶ Jeremy Horder, „On Her Majesty's Commercial Service: Bribery, Public Officials and the UK Intelligence Services“, *The Modern Law Review* 74, č. 6 (2011): 914, EBSCOhost (staženo 24. 11. 2017).

⁵⁷ „Co je to korupce“, *Transparency International*, <https://www.transparency.cz/korupce/> (staženo 28. 12. 2017).

⁵⁸ Alexei Vassiliev, *The history of Saudi Arabia* (London: Saqi, 2000), 680.

s rodinným podnikem, nebo vnímat podporu zájmů rodinného podniku jako něco, co má přednost před vším ostatním.”⁵⁹

Když v roce 1953 zemřel Abd Al-Azíz ibn Saúd, zakladatel moderní Saúdské Arábie, vlády nad zemí se chopil jeho syn princ Saúd. Ten si spolu se zbytkem vládnoucí elity navykl na velmi vysoký životní standard, který získal během cest do Západní Evropy a Spojených států. Zde se seznámili se západním stylem života. Jejich nově nabytá touha po luxusu, spolu s nulovou kontrolou svých financí a neschopností žít v rámci svých možností bylo nesmírně vyčerpávající pro zemi, kde většina lidí stále žila v chudobě.⁶⁰

Samotný Saúd žil velmi rozmařile. Obrovské částky byly vydávány za zábavu, drahé dárky, či za jeho dvůr, který čítal okolo pěti tisíc lidí, zahrnující sluhy, tělesnou stráž, objemný harém a otroky.⁶¹ Do země byly dováženy stovky luxusních aut, včetně zlatých Cadillaců, drahé šaty a luxusní šperky, stavěly se obrovské paláce s drahým nábytkem a vybavením, rozlehlými zahradami, bazény a tenisovými kurty. Samotný král Saúd pro sebe nechal postavit paláců dvacet pět.⁶² Saúdova vláda, kterého britský diplomat Colin Crowe popsal jako *“krajně pošetilého”*, zanechala zemi na konci padesátých let na pokraji bankrotu.⁶³

Byli to právě jeho bratři v čele s Fajsalem, kteří Saúda donutili předat moc svému mladšímu nevlastnímu bratru Fajsalovi. Fajsal začal provádět potřebné reformy a během dalších šesti dalších let snížil kapesné pro královskou rodinu o dvě třetiny. Aby si princové mohli zachovat svůj životní standard, na který byli zvyklí, museli hledat jiný zdroj financí. Příležitost se nabídla v podobě úplatků za vojenské zakázky.

3.1 Zárodky korupčních praktik v prvních obchodech

Saúdové se obávali hrozby, která se v roce 1962 vynořila v sousedním Severním Jemenu. Zde se rozhořela občanská válka, která měla silně anti-monarchistický nádech a svou blízkostí ohrožovala i samotné Saúdy. Královská rodina proto chtěla moderní vojenské vybavení, která by dokázala ochránit jejich vitální zájmy, včetně bezpečnosti samotných Saúdů. Zde se vracíme k již jednou zmiňovaným strojům English Electric Lightning, potažmo celé zakázce na systém

---

⁵⁹ Gilby, „Deception in high places: a history of bribery in Britain's arms trade“, 1–3.

⁶⁰ Vassiliev, „The history of Saudi Arabia“, 680–681.

⁶¹ Wynbrandt, „A brief history of Saudi Arabia“, 213.

⁶² Vassiliev, „The history of Saudi Arabia“, 681.

⁶³ Gilby, „Deception in high places: a history of bribery in Britain's arms trade“, 3.

obranu saúdského vzdušeného prostoru. Britové však zakázku nezískali snad díky technologické převaze svých výrobků. Centrální postavou se v tomto obchodu stal Geoffrey Edwards, britský obchodník z ostrova Jersey. Ten se po svém přiletu do Saúdské Arábie seznámil s důležitými princí v královské rodině, což byl dle britských diplomatů jediný způsob, jak v zemi něčeho dosáhnout. Byl to právě král a vybraní princové, kteří dělali všechna důležitá rozhodnutí. A Edwards věděl, jak je získat na svou stranu.

O Edwardsovi byly řečeny nejrůznější věci. Někteří ho označovali za bukanýra, jiní s ním nesouhlasili a odsuzovali jeho metody. Pro danou situaci byl ovšem to pravé, co Britové potřebovali, pokud chtěli v Saúdské Arábii dělat nějaký obchod. To potvrdil i již zmiňovaný Colin Crowe, který na adresu země prohlásil, že je naprosto zkorumpovaná, a to i proto, že systém se propůjčoval korupci. Edwards dobře věděl, že pokud dokáže patřičně ovlivnit správné prince, Britové dostanou celou zakázku. Přeci jen sami Saúdové ústy prince Sultána řekli že *“jeden letoun pro ně byl jako všechny ostatní letouny”*. Celé výběrové řízení se tak netočilo kolem toho, jaký letoun by byl svými specifiky nejlepší pro dané prostředí, ale kdo je ochoten zaplatit nejvíce. Obchodní zástupce British Aircraft Glen Hobday si postěžoval:

“Jak to vypadá, tak Lockheed si bohužel snaží celý kontrakt koupit... Tomuto přístupu k obchodu se čelí velmi obtížně a nejde dělat nic jiného, než se přidat.”⁶⁴

Univerzálním motivem celého obchodu byla chamtivost, jelikož Saúdové *“si nikdy nepořídili něco, co by skutečně potřebovali.”* Britové tak v rámci celé zakázky rozdali úplatky za minimálně 7,8 milionů liber, které se mimo jiné rozdělilo i pět saúdských princů. Úplatky se samozřejmě musely nějak zaplatit, takže výsledná cena každého Lightningu byla navýšena o 50 tisíc liber. To vše s vědomím britské vlády, jež vynakládala značné úsilí, aby dokázala obchod zajistit. Hlavním motivátorem pak byla špatná ekonomická situace, se kterou se země potýkala. John Stonehouse, Parlamentní tajemník z Jenkinsova Ministerstva letectví ve vládě Harolda Wilsona k tomu poznamenal:

„...většina lidí ve vládě se na Geoffreyho Edwardse dívala nelibě jako na obchodníka se zbraněmi, který se snaží dosáhnout na svoji tučnou provizi. Já ne. V oblasti, jako je například Arábie, by stejně většina provize musela být

---

⁶⁴ Gilby, „Deception in high places: a history of bribery in Britain's arms trade“, 12.

použita na úplatky, a beztak co se smyslem tohoto „svatouškovského“ přístupu, když britské továrny ten obchod akutně potřebovaly a naše platební bilance potřebovala zahraniční měnu.“⁶⁵

Zakázka na systém obrany saúdského vzdušného prostoru nebyl jen prvním velkým britským obchodem v zemi, ale také odstartovala velmi plodný vztah na další desetiletí. Nastavila precedent, kdy společnosti vyplácely předním Saúdům peníze a britská vláda o tom věděla. Velvyslanec Willie Morris později poznamenal:

“Přesto, že je korupce v Saúdské Arábii velmi dlouho zavedena, vzor velkých provizí na zbrojních zakázkách jako hlavním zdrojem obohacení... se pravděpodobně ustanovil až systémem vzdušné obrany.”⁶⁶

Podle Morrise byl svět saúdských vojenských zakázek „podvodný“ a princ Sultán „měl, samozřejmě, korupční zájem ve všech zakázkách.“

“Naprostá dech beroucí drzost prince, který mluví o tom, co je správné a co je špatné, přitom víte (a on pravděpodobně také ví, že víte), že jeho podíl může být 20 % hodnoty zakázky”⁶⁷

3.2 Korupce v obchodě Al-Yamamah

Britská vláda se v případech korupce řídila chladným komerčním pragmatismem. Lord Gilmour, který v roce 1974 sloužil jako Ministr obrany a působil také ve vládě Margaret Thatcherové, k tomu v pořadu BBC poznamenal:

„Bud' jste upláceli a obchod získali, nebo jste neupláceli a obchod nezískali. Bud' jste se přizpůsobili tomu, jak se Saúdové chovali, nebo co chtěli, nebo jste nechali Spojené státy a Francii mít veškerý byznys. Nejde o něco, čím byste pochlubili nebo na to byli obzvláště hrdí. Jen jde o jednu z podmínek obchodu.“⁶⁸

Obecně existovaly tři způsoby, které se využívaly v Saúdské Arábii pro korupční praktiky. Nejčastěji dodavatelé využívali své agenty. Ti měli dobré kontakty v rámci království a samotné

---

⁶⁵ Gilby, „Deception in high places: a history of bribery in Britain's arms trade“, 15.

⁶⁶ Ibid., 14.

⁶⁷ Feinstein, „The Shadow World: Inside the Global Arms Trade“, 85.

⁶⁸ Ibid., 219.

saúdské královské rodiny. Dokázali tak peníze předat těm správným osobám, jež činily veškerá důležitá rozhodnutí, případně tyto osoby dokázaly dostatečně ovlivnit. Druhým možným způsobem byly barterové obchody, při kterých se vojenské vybavení směňovalo za barely ropy. Třetím způsobem pak bylo prosté navyšování cen za jednotlivé části zakázek. V rámci obchodu Al-Yamamah byly použity všechny tři.⁶⁹

Právě využití ropy coby prostředku výměny, Saúdům umožnilo, aby se celý obchod držel mimo státní pokladnu a daly se tak lépe ukrýt veškeré úplatky. Podle odhadů policie se v rámci celého kontraktu rozdaly provize za šest miliard liber. Samotný princ Bandar, který za Brity usilovně lobboval, si přišel na desítky milionů liber za své „marketingové služby“. V roce 2001 se vyjádřil k obviněním, které směřovaly na saúdskou královskou rodinu:

"Pokud mi řeknete, že budování této celé země... že ze 400 miliard dolarů, jsme zneužili nebo dostali 50 miliard, řeknu vám: Ano. A co?"

Nevymysleli jsme korupci [...] To se děje od doby Adama a Evy, je to lidská přirozenost."⁷⁰

Britové v tomto ohledu získali výhodu oproti svým největším konkurentům. Americký Lockheed se v průběhu 70. let potýkal s korupčním skandálem světové úrovně. Vyšlo najevo, že uplácel nejen v Saúdské Arábii, ale také v Západním Německu, Japonsku, Itálii a Nizozemí. Skandál byl jedním ze stimulů pro přijetí *Foreign Corrupt Practices Act*. Zákon zakazoval americkým občanům a subjektům podplácet zahraniční vládní úředníky. Veškeré provize nyní musely být „rozumné“ a oznámeny Ministerstvu zahraničí. Nesměly být vyplaceny „osobě, která požadovala, podporovala, nebo jiným způsobem obchod zajistila, případně osobě, která o sobě tvrdí, že je schopna tak činit, a to prostřednictvím nepatřičného vlivu.“ Zákon v roce 1977 jej podepsal prezident Jimmy Carter.⁷¹

V Británii žádné podobné zákony nevznikly, bylo tomu spíše naopak. Když ve stejném roce na britské Ministerstvo zahraničí nastoupil David Owen do funkce ministra, byl seznámen se strategií uplácení členů saúdské královské rodiny:

---

⁶⁹ Feinstein, „The Shadow World: Inside the Global Arms Trade“, 219–220.

⁷⁰ David Leigh a Rob Evans, „Secrets of al-Yamamah“ *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/baefiles/page/0,,2095831,00.html> (staženo 26. 11. 2017).

⁷¹ Gilby, „Deception in high places: a history of bribery in Britain's arms trade“, 78–91.

„Pro zajištění zakázky, společnost musí zajistit podporu nejen staršího prince, často prostřednictvím stálého agenta, jehož prostřednictvím musí být vypláceny velmi podstatné provize; ale i mnoho ministrů a úředníků.“⁷²

Ke standardizaci těchto praktik byla v roce 1977 vydána tzv. Cooperova direktiva. Směrnice pojmenována podle svého autora – Franka Coopera, stálého tajemníka na Ministerstvu obrany – dala vyšším úředníkům možnost udělovat oprávnění na vyplácení provizí. Legitimní provizí byla taková, o které zúčastněná britská firma potvrdila, že povede k získání dané zakázky.⁷³

Ačkoliv byly v Británii později přijaty zákony upravující zámořské obchody, jejich vynucování bylo velmi laxní a nedůsledné. Firmy tak legislativu upravující mezinárodní transakce obcházely, právě i kvůli velmi nízkému počtu stíhání za korupci při obchodech v zámoří. Statistika OECD ukazuje, že mezi lety 1999–2010, Německo dokázalo úspěšně soudně stíhat za podplácení zahraničního veřejného činitele 30 fyzických osob přičemž dalších 35 přijalo dohodnuté sankce, a 6 osob právnických. V Itálii úspěšně žalovali 21 fyzických a 18 právnických osob. Spojené státy úspěšně soudně stíhaly 48 fyzických a 27 právnických osob. V tomto srovnání vycházejí čísla ze Spojeného království poměrně tristně – ve stejném období se podařilo úspěšně obžalovat pouze 3 fyzické a 2 právnické osoby. K celé situaci se pro komisi pro kontrolu zbrojního exportu vyjádřil tiskový mluvčí lobbistické skupiny *Export Group for Aerospace, Defence & Dual-Use*:

„Kdybych měl srovnat situaci ve Spojených státech se situací ve Spojeném království, s oběma systémy pracuji často, hlavním rozdílem z pohledu společnosti je to, že nedodržení pravidel ve Spojeném království může mít ekonomický smysl, ale nedodržení pravidel ve Spojených státech nemá ekonomický smysl nikdy.“⁷⁴

Ke korupčním praktikám se uchyloval i primární dodavatel celého kontraktu – British Aerospace. Společnost BAe tak vyplácela miliony liber na švýcarská konta nejružnějších prostředníků, některé platby vedla přes anonymní účty v daňových rájích (jedna ze společností, Poseidon, dle odhadů obdržela kolem miliardy liber) a mimo jiné také vedla 60milionový „korupční fond“.

---

⁷² Feinstein, „The Shadow World: Inside the Global Arms Trade“, 85–86.

⁷³ Ibid., 86.

⁷⁴ Horder, „On Her Majesty’s Commercial Service: Bribery, Public Officials and the UK Intelligence Services“, 913–914.

Jeho jediným účelem bylo zajistit princí Turkimu, jednomu ze členů královské rodiny, maximální luxus. Princ Turki v té době ovládal saúdské letectvo a měl nad programem obrovskou moc. Firma tak zaplatila za jeho flotilu aut, luxusní dovolené, nejrůznější společnosti a mnoho dalších věcí, o kterých BAe prohlásila, že byly zaplacené v rámci „smluvního ujednání“ a které ve výsledku skončily na Ministerstvu obrany klasifikované jako „podpůrné služby“. Aby mohly být všechny tyto částky zaplacený, základní cena letounů byla navýšena o více než 30 %. To vše s přímým zapojením některých vládních orgánů.⁷⁵

---

⁷⁵ Leigh a Evans, „Secrets of al-Yamamah“.

4 Vyšší míra propojení soukromé a veřejné sféry

V Británii měli zbrojní průmyslníci k vládě Jejího Veličenstva měli poměrně blízko. Stejně tak oproti jiným odvětvím exportních průmyslů se jim dostávalo lepšího zacházení a větších možností.⁷⁶ John Stonehouse, Parlamentní tajemník z Jenkinsova Ministerstva letectví ve vládě Harolda Wilsona, řekl v roce 1964 zbrojařům:

„Stará myšlenka, že ministři a státní úředníci by se měli držet na délku paže od hanebného komerčního světa je nesmysl. Prodej britských produktů je vznešená činnost... tato vláda vás zcela podporuje při propagaci britských letadel v zámoří; musíte nás všechny na Ministerstvu brát jako prodloužení vaší vlastní prodejní organizace.“⁷⁷

4.1 Revolving door

Jedním z výrazných aspektů britského zbrojního kolosu je fenomén *revolving door*. Tento pojem označuje pohyb osob mezi orgány zákonodárnými a regulatorními, a mezi průmyslem, který je ovlivněn jejich legislativou, případně regulatorní činností. Zákonodárci se tak například mohou stát konzultanty průmyslu, pro který dříve navrhovali legislativu, případně který dříve regulovali.⁷⁸

Poměrně nedávná čísla z roku 2012 ukázala, že od roku 1996, tedy během šestnácti let, více než tři a půl tisíce vysoce postavených důstojníků a úředníků z Ministerstva obrany dostalo práci ve zbrojním průmyslu.⁷⁹ Bývalý ministr obrany Geoff Hoon se stal viceprezidentem mezinárodního obchodu v AgustaWestland. Ann Taylorová, jež se na Ministerstvu věnovala vojenskému vybavení, se stala poradkyní francouzského Thales – firmy, která britské ozbrojené složky zásobuje vybavením za miliardy liber a se kterou za ministerstvo běžně jednala. Lord Reid, Hoonův nástupce na ministerstvu obrany, se stal poradcem skupiny G4S. Kevin Tebbitt, jeden z vrcholných činitelů na Ministerstvu obrany, vstoupil do tehdejší britské pobočky italského bezpečnostního giganta Finmeccanica. Tam zamířil i David Gould, někdejší velmi

---

⁷⁶ Rob Evans, “Export department closure leaves defence firms out in the cold” *The Guardian*, 26. červenec 2007, <https://www.theguardian.com/business/2007/jul/26/1> (staženo 26. 10. 2017).

⁷⁷ Gilby, „Deception in high places: a history of bribery in Britain's arms trade“, 14.

⁷⁸ „Revolving Door“, *Investopedia*, <https://www.investopedia.com/terms/r/revolving-door.asp> (staženo 27. 11. 2017).

⁷⁹ Nick Hopkins, Rob Evans a Richard Norton-Taylor, “MoD staff and thousands of military officers join arms firms” *The Guardian*, 15. srpna 2012, <https://www.theguardian.com/uk/2012/oct/15/mod-military-arms-firms> (staženo 3. 11. 2017).

vysoce postavený činitel z nákupní divize Ministerstva obrany. Admirál Sir Alan West po skončení svého působení jako První námořní lord admirality vstoupil do QinetiQ a bývalý letecký maršál Sir Glenn Torpy působil jako poradce BAE.⁸⁰

Výraznou osobností je i ex-diplomat Sir Sherard Cowper-Coles. Do diplomatické služby nastoupil již v roce 1977 a jeho kariéra jej mezi lety 2003 a 2006 zavedla do Saúdské Arábie coby velvyslance. Když pak Úřad pro vyšetřování vážných podvodů začal přezkoumávat celý obchod Al-Yamamah, Cowper-Coles se několikrát sešel s Robertem Wardlem, tehdejším ředitelem úřadu. Cowper-Coles Wardleovi sdělil, že pokud nezastaví vyšetřování BAE, britská národní bezpečnost je v ohrožení, jelikož Saúdové hrozili, že zastaví spolupráci v boji proti terorismu. Dva dny po jejich poslední schůzce bylo vyšetřování skutečně zastaveno. Zhruba půl roku poté, co Cowper-Coles na Ministerstvu zahraniční skončil, se stal v BAE ředitelem rozvoje mezinárodního obchodu se zaměřením na Střední východ a Jihovýchodní Asii.⁸¹

4.2 Margaret Thatcherová a „Batting for Britain“

Velmi výraznou osobností, jež přispěla k úspěchům britského zbrojního průmyslu, byla i premiérka Margaret Thatcherová. Premiérka, která dle některých vedla „*křížovou výpravu za zbrojní průmysl*“⁸², byla pro zbrojaře političkou, jež rozuměla jejich potřebám a ve snaze prosazovat jejich obchodní zájmy ve světě byla silně ambiciózní. Celé roky domácí zbrojaři nedokázali porazit konkurenci v podobě větších amerických a francouzských státem dotovaných společností. Vzala za svojí prioritu, aby její ministři přinášeli pro domácí průmysl zakázky ve snaze udržet pracovní místa v zemi. Byla to právě 80. léta 20. století, během kterých se v rámci britsko-saúdských bezpečnostních dodávek upevnily velmi pochybné praktiky. Na konci roku 1980 řekla Thatcherová svému ministrovi obrany Francisi Pymovi, „*aby využil veškeré možné příležitosti k rozšíření zámořských trhů pro prodej zbraní*“⁸³. Když pak v březnu 1981 nový ministr obrany John Nott navštívil Saúdskou Arábii, Omán, Katar a Spojené arabské emiráty, sdělil Thatcherové, že Arabové jsou „*dobře orientováni*“ vůči britskému vojenskému vybavení. Thatcherovou rovněž informoval:

---

⁸⁰ Owen Jones, „Arms trading, BAE Systems and why politicians and men from the military make a very dubious mix“ *Independent*, 17. října 2012, <http://www.independent.co.uk/voices/comment/arms-trading-bae-systems-and-why-politicians-and-men-from-the-military-make-a-very-dubious-mix-8210897.html> (staženo 3. 11. 2017).

⁸¹ Tim Webb, „BAE Systems hires Britain's former envoy to Saudi Arabia“ *The Guardian*, 18. února 2011, <https://www.theguardian.com/business/2011/feb/18/envoy-saudi-bae-systems> (staženo 3. 11. 2017).

⁸² Chris Blackhurst, „Thatcher Directed Arms Crusade“ *The Independent*, 16. února 1996, <https://search.proquest.com/docview/312437490?accountid=15618> (staženo 26. 10. 2017).

⁸³ Gilby, „Deception in high places: a history of bribery in Britain's arms trade“, 130.

„Musíme si však uvědomit, že bez použití „arabských metod“, používaných Francouzi a našimi největšími konkurenty, budeme nutně vždy mít určitou nevýhodu. Abychom si skutečně byli jistí získáním zakázek v tomto regionu, musíme nejen prokázat kvalitu vybavení a nabídnout konkurenční ceny a termíny dodání, ale také důvod, aby správný jedinec viděl ve vyjednávání osobní prospěch. Francouzi dopřávají svým zákazníkům ze Středního východu řadu fyzických, finančních a majetkových potěšení, které by byly mimo naše parlamentní sankce – a tyto postupy se vyplácí.“⁸⁴

4.2.1 Lobbování za kontrakt Al-Yamamah

Thatcherová se výrazně zasloužila i za úspěch britských zbrojařů při vyjednávání první tranše obchodu Al-Yamamah, za který lobbovala u saúdské královské rodiny. V lednu roku 1985 se možná dohoda mezi zeměmi blížila, ale stále nebylo jisté, kdo skutečně zakázku získá. Thatcherová ujistila tehdejšího krále Fahda bin Abd Al-Azíze o naprosté diskrétnosti a také se omluvila za negativní komentáře, které se objevily v britském tisku na adresu Saúdské Arábie.

“Vztahy mezi Spojeným královstvím a Saúdskou Arábií jsou vřelé a přátelské.

Přikládám jejich udržení a zlepšení tu nejvyšší důležitost a jsem přesvědčena, že možnosti spolupráce mezi našimi dvěma vládami a národy jsou skutečně veliké.

Jsem obzvlášť povzbuzena vítaným ujištěním Vašeho Veličenstva, že britský tisk píšící o Saúdské Arábii, nebude mít vliv na naše bilaterální vztahy.”⁸⁵

O zakázku se ucházel ještě francouzský Dassault, který nabízel svůj víceúčelový stíhací letoun Mirage 2000. Za Dassault usilovně lobbval i prezident François Mitterand u tehdejšího korunního prince Abdalláha během února roku 1985. Ačkoliv mělo Tornado větší úderný potenciál, Mirage byl Saúdům nabídnut za zhruba třicet procent nižší cenu, mohl být rychleji dodán a měl za sebou úspěšný prodej do Abú Zabí, Řecka a Indie. Francouzi by zakázku

---

⁸⁴ Gilby, „Deception in high places: a history of bribery in Britain's arms trade“, 130.

⁸⁵ Richard Norton-Taylor a Rob Evans, “Margaret Thatcher's lobbying of Saudi royals over arms deal revealed” *The Guardian*, 16. července 2015, <https://www.theguardian.com/politics/2015/jul/16/margaret-thatcher-lobbying-saudi-royals-arms-deal> (staženo 26. 10. 2017).

pravděpodobně dostali, nebýt právě Thatcherové, která přerušila svoji dovolenou v Salcburku a během necelých pětadvaceti minut s princem Bandarem vyjednala dosud největší obchod s vojenským materiálem v historii Spojeného království.⁸⁶ Thatcherová Bandarovi mimo jiné řekla, že Saúdskou Arábii vidí jako významného přítele Británie a byla by království ochotna dodat cokoliv bylo potřeba.⁸⁷

Britové ovšem potřebovali, aby celou zakázku posvětil i samotný král Fahd. Nově zveřejněné dokumenty ukazují, že právě prodej Tornad byl skutečným důvodem spěšné zastávky premiérky Thatcherové v Saúdské Arábii v dubnu roku 1985, když se vracela ze svých cest po Asii. Za britskou nabídku vně královské rodiny usilovně lobboval princ Bandar, který setkání zprostředkoval a britskou stranu ujišťoval, že král Fahd si jako nové letouny vybral právě Tornada. Britské ministerstvo zahraniční ovšem bylo poměrně skeptické.

“British Aerospace a Ministerstvo obrany jsou přirozeně dychtiví učinit každý možný krok k prodeji letounů Saúdům a my plně podporujeme jejich úsilí. K dnešnímu dni máme pouze slovo prince Bandara, že se král rozhodl koupit Tornada. Potřebujeme to mít více přesněji a explicitněji. Osobní jednání s králem je pravděpodobně jediný způsob jak Saúdy přinutit k rozhodnutí”⁸⁸

Ministerstvo zahraničí se navíc domnívalo, že chtít po Saúdech pevný závazek přes příjezdem Thatcherové by připomínalo *“bázárské praktiky, což by je mohlo vážně urazit.”⁸⁹* Ačkoliv v oficiálních záznamech ze setkání není o letounech a zakázce ani zmínka, další den Thatcherová Fahdovi napsala:

“Byla jsem ráda, že jsme mohli prodiskutovat další věci soukromě během oběda.

---

⁸⁶ Feinstein, „The Shadow World: Inside the Global Arms Trade“, 124–124.

⁸⁷ Gilby, „Deception in high places: a history of bribery in Britain's arms trade“, 134.

⁸⁸ Luke Harding, “Declassified papers reveal real reason for Thatcher's dash to Riyadh” *The Guardian*, 24. srpna 2016, <https://www.theguardian.com/uk-news/2016/aug/24/declassified-papers-reveal-real-reason-for-thatchers-dash-to-riyadh> (staženo 26. 10. 2017).

⁸⁹ Ibid.

*Těším se, že brzy přijmu osobního vyslance Vaše Veličenstva, abychom mohli tuto záležitost úspěšně uzavřít.*⁹⁰

Thatcherová následně v podobném duchu psala I tehdejšímu velvyslanci v Rijádu Siru Patricku Wrightovi, jenž byl jeden z mála osob, které se těchto citlivých rozhovorů zúčastnily.

*“Během oběda jsem s ním mohla soukromě pohovořit ohledně zvláštní záležitosti, o které víte.”*⁹¹

Následná dohoda byla podepsána v září roku 1985. Britové v rámci své vojenské spolupráce se Saúdy podnikali i další kroky. Tehdejší ministr obrany Michael Heseltine oznámil králi Fahdovi, že pro Rijád jmenoval zvláštního vojenského vyslance. Byl jím generál John Akehurst, známý svým vedením Dafárské brigády v rámci potlačování Dafárského povstání v sousedním Ománu.⁹²

4.2.2 Zbrojní průmysl za vlády Margaret Thatcherové

Celkově vzato období vlády Margaret Thatcherové bylo zlatým věkem pro britské zbrojaře. Organizace podporující zbrojní export se staly prominenty v rámci státní sféry. Do vymírajícího obchodního oddělení na Ministerstvu obrany byli rekrutováni zkušení businessmani se sebevědomým přístupem jako například Peter Levene, James Blyth, nebo Colin Chandler. Vedoucí hráči ve zbrojním průmyslu jako British Aerospace, GEC a Westland dostali od Whitehallu značnou podporu. Žádné oficiální překážky jim neměly stát v cestě. Obchod Al-Yamamah se Saúdskou Arábií také nebyl jediný, který se za vlády Thatcherové podařilo uzavřít. V roce 1981 to byl Omán, Jordánsko v letech 1985 a 1987, Malajsie v roce 1988 a když ve své funkci skončila, v roce 1990, dojednávaly se kontrakty s Indonésií. Stejně tak Thatcherová nebyla poslední premiérka, která by za domácí zbrojní průmysl tak horlivě bojovala.⁹³

Horlivý přístup k prodeji zbraní, který s sebou Thatcherová přinesla, ovšem častokrát balancoval na hraně etiky, někdy ji značně překračoval. Například když chtěl Saddám Husajn, kterému ve Whitehallu přezdívali *“the big prize”*, přezbrojit svoji armádu po Irácko-iránské

---

⁹⁰ Joe Watts, “Margaret Thatcher’s role in securing controversial £42bn arms deal with Saudi Arabia revealed” *Independent*, 23. srpna 2016, <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/margaret-thatcher-arms-deal-saudi-arabia-uk-fighter-jets-sale-files-a7205521.html> (staženo 26. 10. 2017).

⁹¹ Harding, „Declassified papers reveal real reason for Thatcher’s dash to Riyadh“.

⁹² Ibid.

⁹³ Blackhurst, „Thatcher Directed Arms Crusade“.

válce. Ačkoliv byl Husajn z pohledu businessu skvělým zákazníkem – měl ropu, hotovost a chtěl zbraně – tak v té době poměrně čerstvě zplynoval pět tisíc Kurdů, což v Británii vyvolalo značnou nevoli. Tuto kapitolu nakonec uzavřel sám Husajn, když v roce 1990 napadl Kuvajt.⁹⁴ Právě prodej různým blízkovýchodním potentátům a nestabilním režimům byl kritizován nejen z pohledu například lidských práv, ale také proto, že někteří z významných klientů se ve finále obrátili proti Británii. Zatímco íránský šáh Rezá Pahlaví byl předním britským zákazníkem, ajatolláh Chomejní se po Íránské islámské revoluci v roce 1979 od Západu zcela odvrhl. To stejné platilo v případě zmiňovaného Husajna. Během operace Pouštní bouře se britské jednotky setkaly s tzv. bumerangovým efektem, tedy situací, ve které jedna strana čelí zbraním, které sama dodala.⁹⁵

Obchod s sebou přinášel i bizarní situace. Například když anglický národní fotbalový tým odcestoval do Saúdské Arábie, aby tam v prosinci roku 1988 sehrál přátelské mezinárodní utkání. Jejich charterový let Concorde, zaplacen BAe, byl *“narvaný zaměstnanci společnosti, zákazníky a klienty”*. Šéf Fotbalové asociace Graham Kelly komentoval, že *“Fotbalová asociace je více než ráda, že může pomoci vládě plnit své závazky vůči Saúdské Arábii”*.⁹⁶

4.3 Exportní organizace DSO/DESO

Velmi důležitou roli sehrála dnes již zaniklá organizaci DSO/DESO. Jejím jediným smyslem existence bylo podporovat prodej vojenského materiálu, stejně jako materiálu dvojího použití.⁹⁷ To zahrnovalo nejenom výzkum a analýzu pro exportéry, ale také pomoc při marketingu produktů a vyjednávání exportních kontraktů.⁹⁸

Defence Sales Organisation (DSO) byla založena v roce 1966 ve světle propadajících se zbrojních zakázek. Ačkoliv z druhé světové války vyšli Britové spolu s Američany jako dominantní hráči na poli vojenských dodávek, čelili vzrůstající konkurenci ze strany Sovětů a Francouzů. Ministr obrany Spojených států Robert McNamara na začátku 60. let kontroval založením nové organizace v rámci Pentagonu, jež měla za úkol podpořit prodej amerických zbraní do světa. Během následujících tří let byl prodej čtyřnásobný. Britové jej následovali v roce 1965, když tehdejší ministr obrany Denis Healey pozval významného průmyslníka

---

⁹⁴ Blackhurst, „Thatcher Directed Arms Crusade“.

⁹⁵ Stuart Croft, *Britain and defence 1945-2000: A Policy Re-evaluation* (Harlow: Longman, 2001), 125.

⁹⁶ Phythian, „The politics of British arms sales since 1964: to secure our rightful share“, 222–223.

⁹⁷ Dover, „For Queen and Company: The Role of Intelligence in the UK's Arms Trade“, 689.

⁹⁸ *Ibid.*, 694.

Donalda Stokese, aby se vyjádřil k možnostem, jak podpořit britský zbrojní export. Ten moc dobře věděl a naznačil, že často bylo nutné nabídnout úplatek, aby se prodej uskutečnil. Stokes byl velmi přímý a na první schůzce hned sdělil že:

“Velmi mnoho prodejů zbraní se uskutečnilo ne kvůli tomu, že by někdo zbraně chtěl, ale kvůli provizi, která byla na cestě.”⁹⁹

Vznikla tak obchodní organizace v rámci Ministerstva obrany, která měla dle Healeyho zajistit Británii její „oprávněný podíl“ na celosvětovém prodeji zbraní. Po založení v roce 1966 stanul v čele DSO podnikatel Raymond Brown. Jeho firma Racal se zabývala výrobou elektrotechniky pro dvojí užití – rádia a radarové stanice – a byla jedním z klíčových hráčů britského zbrojního průmyslu. Stálý tajemník na Ministerstvu zahraniční odeslal oběžník všem britským velvyslancům:

„Musíme využívat trhy všude tam, kde je to možné ... kde neexistuje žádný pozitivní důvod, proč bychom neprodávali zbraně ... měli bychom dělat vše, co je v našich silách, abychom je mohli prodat.

Úsilí pana Raymonda Browna a jeho Úřadu potřebují veškerou pomoc, kterou jim můžeme poskytnout.”¹⁰⁰

Postupem času ovšem Brown začal být ve své nové funkci frustrován, hlavně v Íránu, Libanonu a Saúdské Arábii. Stěžoval si na “striktní podmínky”, které mu uložila britská vláda. DSO opustil po vzájemných neshodách ohledně prodeje zbraní do Jihoafrické republiky. Nahrazen byl v roce 1969 Lesterem Suffieldem – obchodním ředitelem automobilky British Leyland. Suffield dal najevo, do jaké míry zvažuje morální důsledky prodeje zbraní, když BBC sdělil, že prodávat zbraně je jako prodávat auta.¹⁰¹ Na začátku roku 1970 mu velvyslanec v Saúdské Arábii Willie Morris napsal studii “Prodej zbraní do Saúdské Arábie”, ve které vysvětlil, že “otázka korupce je samozřejmě velmi důležitá.”

---

⁹⁹ Gilby, „Deception in high places: a history of bribery in Britain's arms trade“, 19.

¹⁰⁰ Ibid., 19–20.

¹⁰¹ David Leigh a Rob Evans, “Lester Suffield” *The Guardian*, 8. červen 2007, <https://www.theguardian.com/world/2007/jun/08/bae53> (staženo 26. 10. 2017).

“Ačkoliv víme, že některé prodeje se uskutečnily bez provizí, musíme vzít v potaz, že se se firmy běžně musí rozhodnout zda se stát součástí systému, nebo zapomenout na obchod.”¹⁰²

Suffield si vzal jeho doporučení skutečně k srdci a než opustil DSO v roce 1976, tak úspěšně umožnil vzniknout korupčním praktikám při obchodech v Kuvajtu, Libanonu, Íránu a Saúdské Arábii. Za své zásluhy byl v roce 1973 pasován do šlechtického stavu.¹⁰³

V roce 1985 byla organizace přejmenována na Defence Export Services Organisation (DESO) aby tak lépe reflektovala „sekundární, podpůrnou úlohu vlády, a primární prodejní roli průmyslu“. Ačkoliv vedoucím celé organizace byli i nadále vždy lidé z průmyslu a zavedený komerční étos zůstal nezměněn.¹⁰⁴ Britská vláda také poskytovala zbrojnímu průmyslu subvence ve formě „exportních úvěrů“ skrze vládní organizaci Export Credit Guarantee Department (ECGD). Cílem těchto úvěrů bylo přesunout finanční risk z vyvážejících společností na britskou vládu, která zahraničním zákazníkům poskytovala úvěry za výhodných podmínek.¹⁰⁵ V 1994 téměř polovina veškerých exportních úvěrů od ECGD byla použita na financování zbrojního exportu, a zhruba 20 % veškerého exportu vojenského materiálu uhradili daňoví poplatníci. Britská vláda společnosti podporovala i formou „exportních pojistek“. V případě, že by zahraniční vlády nebyly schopné, či ochotné, dostát svým závazkům vůči britským exportérům, britská vlády by převzala odpovědnost za platbu těchto pohledávek, případně za jejich část. V případě obchodů Al-Yamamah britská vláda tajně „pojistila“ BAE na částku jedné miliardy liber pro případ kolapsu saúdské vlády a neochoty nástupnického režimu uhradit pohledávky. Částka odpovídá tomu, co Saúdové společnosti ročně platili za údržbu, náhradní díly, munici, střely a zácvik. Během působení Margaret Thatcherové a Johna Majora v čele země ECGD nahromadilo dluhy ve výši téměř 10 miliard liber, které vznikly právě subvencemi při exportu nestabilním režimům. Vývoz zbraní do těchto oblastí tak nebyl kritizován pouze z hlediska například lidských práv, ale také kvůli vysokým částkám, které vysávaly britskou pokladnu.¹⁰⁶

---

¹⁰² Gilby, „Deception in high places: a history of bribery in Britain's arms trade“, 48.

¹⁰³ Leigh a Evans, „Lester Suffield“.

¹⁰⁴ Stephen Martin, „The subsidy savings from reducing UK arms exports“, *Journal of Economic Studies* 26, č. 15 (1999): ProQuest (staženo 25. 11. 2016).

¹⁰⁵ Croft, „Britain and defence 1945-2000: A Policy Re-evaluation“, 124.

¹⁰⁶ David Leigh a Rob Evans, “Secret £1bn deal to insure Saudi arms contract” *The Guardian*, 14. prosince 2004, <https://www.theguardian.com/world/2004/dec/14/bae.saudiarabia> (staženo 26. 10. 2017).

DSO bylo v 60. letech Donaldem Stokesem dimenzováno jako organizace o velikosti 15–20 zaměstnanců. V průběhu let ovšem výrazně navýšila své stavy (v roce 1994 zaměstnávala 708 lidí) a během svého fungování se těšila významnému vlivu. BAE otevřeně přiznala, že Charles Masefield, vedoucí organizace z BAe v letech 1994–1998, měl v době svého působení v DESO „přímý přístup k Majorovi a Blairovi.“¹⁰⁷ To zbrojním firmám zajistilo privilegovaný přístup do nitra vlády Spojeného království. Stejně tak žádné jiné odvětví průmyslu nemělo podporu vládního orgánu, jenž by se zaměřoval na lobbování, marketing a celkovou podporu prodeje výhradně jejich produktů a služeb do zámoří.¹⁰⁸

Za zmínku stojí i samotný Masefield. U předchůdce BAE, British Aerospace, začínal v 70. letech jako testovací pilot. Jeho kariérní růst mu umožnil, že se za svojí mateřskou firmu stal v roce 1994 vedoucím DESO. Zde pracoval mimo jiné i na projektu Al-Yamamah, ze kterého nejvíce profitovala právě BAe. Po svém působení v DESO se stal místopředsedou správní rady v GEC, aby se poté v roce 1999 vrátil zpět do BAE.¹⁰⁹ Ovšem ještě významnější postavou je Richard „Dick“ Evans, jeden ze strůjců kontraktu al-Yamamah.

„Je to velmi příjemný chlap a je velmi oblíbený... ale má i svoji nelítostnou stránku – musíte si spočítat prsty poté, co mu potřesete rukou.“

O Evansovi se říkalo, že měl velmi ostré lokty a byl připraven udělat vše, jen aby se Saúdy dokázal udržet dobré vztahy. Včetně „polykání ovčích očí, jako by to byly koktejlové kanapky.“ Za své zásluhy byl náležitě odměněn. Krom enormního platu a značného vlivu v BAE byl pasován do šlechtického stavu. Evans se v roce 1990 stal výkonným ředitelem a v roce 1998 předsedou představenstva v BAE. I za jeho působení v čele firmy se uchytily pochybné praktiky. Analytik ze City vypověděl, že „(v City) je takový pocit, že BAE je řízeno „mafii“, že Dick je její hlava a že jsou sami sobě zákonem.“¹¹⁰

Co se DESO týče, tak většina informací o organizaci byla již z principu jejího fungování utajována. Určitý vhled do fungování organizace v rámci obchodu se Saúdskou Arábií přinesl v roce 2005 The Guardian, který upozornil na to, že z celkových šesti set zaměstnanců, jich

---

¹⁰⁷ David Leigh a Rob Evans, “The Defence Export Services Organisation” *The Guardian*, 7. červen 2007, <https://www.theguardian.com/world/2007/jun/07/bae13> (staženo 26. 10. 2017).

¹⁰⁸ Evans, „Export department closure leaves defence firms out in the cold“.

¹⁰⁹ David Leigh a Rob Evans, “Charles Masefield” *The Guardian*, 8. června 2007, <https://www.theguardian.com/world/2007/jun/08/bae29> (staženo 26. 10. 2017).

¹¹⁰ Feinstein, „The Shadow World: Inside the Global Arms Trade“, 134–135.

nejméně 161 pracuje na “*Projektu Saúdských ozbrojených složek*”. A to nejen v Londýně – 54 z nich bylo umístěno přímo v Saúdské Arábii. V hlavním městě Rijádu, na námořní základě Jubail a třech leteckých základnách Dahrán, Khamis a Tabuk. Tato čísla nezahrnují nezanedbatelný počet personálu RAF, který byl k RSAF přidělen v rámci kontraktu Al-Yamamah.¹¹¹

4.4 Diplomatická služba Jeho Veličenstva

Do prodeje zbraní ovšem nezasahovali pouze někteří ministři z Vlády Jeho Veličenstva, případně organizace typu DSO/DESO. Britská vláda v tomto případě využívá i diplomatický sbor – *Her Majesty's Diplomatic Service*. Jedním z ukazatelů je i to, že úspěch velvyslanců se měří i podle toho, kolik dokázali během svého pobytu zajistit exportních zakázek pro britské firmy, a to včetně vojenských. Britská firma je v tomto případě definována jako taková, která v Spojeném království udržuje pracovní místa. Pro všechny diplomaty, kteří si chtějí zajistit rychlý postup v kariérním žebříčku a úspěšný vstup do vyšších diplomatických kruhů, je úspěšný “pobyt” v obchodním úseku britské ambasády nutností.¹¹² Britské ambasády také často pořádají recepce pro výrobce a jejich potenciální zákazníky ve snaze vyjádřit výrobcům zcela zjevnou podporu.¹¹³

Další částí britské diplomatické mašinérie, která aktivně zasahuje do obchodu se zbraněmi, jsou vojenští atašé. Už před jejich vysláním se zvažovalo, zda budou v přijímací zemi pro britský zbrojní průmysl schopni otevřít trh, případně průmyslu zajistit nové zakázky. Část jejich agendy byla přímo vytvářena skrze DESO a vojenští atašé strávili zhruba 25–40 procent svého času získáváním nového businessu. Aktivita, které jsou pro atašé zadávány skrze DESO, se týkají znalosti prostředí přijímací země, politické situace, potřeb místních ozbrojených složek, případně logistickou pomoc – atašé zasahují během všech fází marketingu a prodeje zboží.¹¹⁴

Atašé jsou také ve většině případů přítomni při prezentaci produktů. Při těchto prezentacích jsou velmi často oblečeni v plné vycházkové uniformě. To jim umožňuje zdůraznit podporu britské vlády konkrétním produktům a také přesvědčivě hovořit o tom, jak úspěšně byly jednotlivé produkty použity v rámci britských ozbrojených složek. Jde o významný faktor, znak

---

¹¹¹ David Leigh a Rob Evans, “Over a quarter of MoD arms sale unit works for Saudis” *The Guardian*, 9. března 2005, <https://www.theguardian.com/uk/2005/mar/09/freedomofinformation.armstrade> (staženo 18. 2. 2017).

¹¹² Dover, „For Queen and: The Role of Intelligence in the Company UK's Arms Trade“, 689–690.

¹¹³ *Ibid.*, 696.

¹¹⁴ *Ibid.*, 694.

kredibility, který pro přítomné nákupčí explicitně vyjadřuje blízkost a podporu britské vlády pro daného výrobce. V případě problémů při vyjednávání kontraktu má ambasáda možnost zasáhnout dvěma způsoby. Velvyslanec může zaslat dopis místnímu ministrovi obrany, případně odpovědnému nákupčímu, a zdůraznit benefity plynoucí z uzavření daného kontraktu. Ambasáda má rovněž možnost sjednat návštěvu někoho z vyšších pater DSO/DESO, případně z britského Ministerstva obrany. V případě, že jde o opravdu významného klienta, kterým je například Saúdská Arábie, může jít o ministra obrany, premiéra či dokonce někoho z královské rodiny.¹¹⁵

Britští výrobci mají možnost vojenské přidělnice kontaktovat přímo, v čemž se odlišují od jiných zemí, kde tato možnost neexistuje. Vláda rovněž nepožaduje za služby svých atašé od výrobců vojenského materiálu žádnou finanční kompenzaci – na rozdíl při asistenci jiným odvětvím britského průmyslu.¹¹⁶ V letech 1988–1989 bylo 140 přidělců reprezentující britské zájmy v 109 zemích po celém světě.¹¹⁷

---

¹¹⁵ Dover, „For Queen and: The Role of Intelligence in the Company UK's Arms Trade“, 695–696.

¹¹⁶ Ibid., 694.

¹¹⁷ Martin, „The subsidy savings from reducing UK arms exports“.

Závěr

Cílem práce bylo prokázat, zda faktory úspěchu, které byly určeny literaturou, jsou platné i ve stanoveném prostředí, období a také rozsahu. Tedy zda faktory jako *důvěra*, *korupce* a *vyšší míra propojení soukromé a veřejné sféry*, skutečně stály za úspěchy britského zbrojního průmyslu v Saúdské Arábii v 80. a 90. letech 20. století. Tato bakalářská práce prokázala, že ve všech třech případech se skutečně jednalo o faktory úspěchu.

V rámci prvního faktoru, tedy *důvěry*, práce nejprve hovoří o saúdsko-britských vztazích. Britové mladého Abd Al-Azíze, zakladatele moderní Saúdské Arábie, od první světové války podporovali dodávkami zbraní a také nemalou pravidelnou rentou. Jeho expanze se několikrát střetla se zájmy Britů v regionu, což bylo řešeno smluvně. Smlouvy prohlubovaly vzájemné spojení a hlavní motivací pro jejich uzavření byla z britské strany hlavně ochrana regionálních klientských států. Přestože Britové za druhé světové války poskytovali Saúdům značnou finanční podporu, významnou silou se v regionu začaly stávat Spojené státy. Na začátku 60. let Britové Saúdy podporovali při jejich snažení v rámci konfliktu v sousedním Jemenu, čímž se vztahy normalizovaly po Suezské krizi. Zhruba ve stejném období členové britské vojenské mise v Saúdské Arábii trénovali Saúdskou národní gardu a později také dopomohli pozdějšímu králi Fajsalovi převzít vládu v zemi. Jako výrazný aspekt se ukázaly dlouhodobé zakázky, které Britové v zemi realizovali zhruba od poloviny 60. do začátku 80. let. Zmíněna je i situace po operaci Pouštní Bouře, kdy se britské stroje Tornado, dodané v rámci kontraktu Al-Yamamah, ukázaly jako ne zcela vhodné do pouštního prostředí Saúdské Arábie. Přestože v mnoha případech byla podepsána pouze memoranda, Saúdové své partnery neopustili a nákupy vojenské techniky dokončili. Jako jeden z aspektů vzájemné důvěry se ukázala i schopnost Britů ignorovat etickou stránku vojenských dodávek a exportovat do zemí, které jsou známé výrazným porušování lidských práv, jako je tomu právě v případě Saúdské Arábie.

Druhá kapitola ukázala, že faktor *korupce* byl přítomný již od prvních větších zakázek, které byly v zemi realizovány. V rámci ekonomických reforem krále Fajsala hledali princové nový zdroj příjmů, který se naskytl právě ve vojenských zakázkách. Nejrozumnější provize se tak staly nezbytnou součástí veškerých kontraktů. Nešlo pouze o věc samotných zbrojních exportérů, ale na ustanovení těchto pochybných praktik se podílely i některé orgány britské vlády. Korupce se se ukázala jako významný aspekt i v rámci kontraktu Al-Yamamah, kdy

společnost BAe s pomocí britské vlády některým členům saúdské královské rodiny přes nejrůznější prostředníky a společnosti v daňových rájích vyplácela miliardové částky. Jako význačným faktorem se ukázala i americká legislativa, která domácím společnostem značně svazovala ruce při vyplácení „provizí“. Britové naopak pomocí tzv. Cooperovy direktivy dali možnost vyšším státním úředníkům provize přímo schvalovat. Když poté v Británii zákony upravující zámořské obchody vznikly, jejich vynucování se ve srovnání s ostatními exportéry ukázalo jako velice laxní.

V rámci posledního faktoru, tedy *vyšší míry propojení soukromé a veřejné sféry*, se text věnoval mimo jiné fenoménu *revolving door*, který výrazně ovlivňuje chod soukromé a veřejné bezpečnostní sféry. Výrazný byl také aspekt bývalé premiérky Margaret Thatcherové, která do Whitehallu přinesla velmi srdatý přístup k prodeji britských zbraní. Její cíl o vzkříšení domácího zbrojního průmyslu tak společnosti zbavil překážek a to i za cenu zavedení, případně pokračování, velmi pochybných praktik. Výrobci dostávali zelenou pro export i ve chvílích, kdy přijímací režimy byly známé pro porušování lidských práv, případně měly nejasnou budoucnost. Právě horlivý export blízkovýchodním režimům tak několikrát způsobil, že se britské zbraně dostaly do nepatřičných rukou. Thatcherová ovšem byla velmi úspěšná při lobbování za celý kontrakt Al-Yamamah, který se jí na poslední chvíli podařil získat od konkurenčních Francouzů, a který se stal největším vojenským kontraktem v britské historii. Jako výrazný element se ukázala exportní organizace DSO/DESO, která zbrojařům poskytovala nadstandardní služby a již od svého založení používala korupční praktiky při podpoře britského zbrojního vývozu. Samotné DSO/DESO také zbrojařům umožnilo mít privilegovaný přístup do samotného nitra vlády a jejíž podstatná část pracovala na *Projektu saúdských ozbrojených složek*. Zbrojaře ovšem při marketingu a rozvoji obchodu podporuje také Diplomatičká služba, a to hlavně prostřednictvím vojenských ataché.

Summary

The aim of this thesis was to prove whether the success factors that were determined by the literature are valid even in the specified environment, period and extent. Thus, factors such as trust, corruption, and a higher degree of interconnection between the private and the public sector, are genuinely consistent with the achievements of the British arms industry in Saudi Arabia in the 1980s and 1990s. This bachelor thesis proved that in all three cases these were actually success factors.

As part of the first factor, namely trust, thesis first focuses on Saudi-British relations. The British has been supporting young Abdulaziz, the founder of modern Saudi Arabia, with supply of weapons since the First World War, as well as with considerable amounts of money. His expansion has clashed several times with British interests in the region, but those situations were solved using treaties. The treaties deepened the alliance and the main british motivation was the protection of the regional client states. Although during the Second World War the British provided substantial financial support to the Saudis, the United States became a major force in the region. In the early 1960s Britain supported the Saudis in their efforts in the conflict in neighboring Yemen, which led to normalization of mutual relations after the Suez crisis. About the same time, members of the British military mission in Saudi Arabia trained the Saudi National Guard and later helped King Faisal to take over the throne. As a significant aspect, there have been long-standing contracts that the British worked on roughly from the mid-1960s to the early 1980s. Thesis also mentioned the situation after Operation Desert Storm, when british Tornados, delivered under the Al-Yamamah contract, proved not to be suitable for the desert environment of Saudi Arabia. Although in many cases only memoranda were signed, the Saudis did not leave their partners and the military equipment purchases were completed. As one of the aspects of mutual trust was the ability of Britain to ignore the ethical aspect of military supplies and to export to countries that are known to be major violators of human rights.

The second chapter showed that the corruption factor has been present since the first major contracts. Due to King Faisal's economic reforms, the princes sought a new source of income. Various commissions have become an essential part of all contracts. It was not just a matter of the arms exporters themselves, but some of the British authorities also helped to establish

dubious practices. Corruption proved to be an important aspect in the Al-Yamamah contract as well, when BAE, with the assistance of the British Government, paid billions of pounds to various members of the Saudi royal family through various intermediaries and off-shore companies. US legislation, which restricted payments of commissions, has also proved to be a significant factor because, on the contrary, the British with the so-called Cooper's directive, gave authority to state officials to approve commissions. When overseas trade laws were introduced in Britain, its enforcement, as compared to other exporters, proved to be very lax.

As part of the last factor – a higher degree of interconnection between the private and the public spheres – the thesis also focuses on revolving door phenomenon, which significantly influences private and public security spheres. There was also an aspect of former Prime Minister Margaret Thatcher, who brought to Whitehall a very heartfelt approach to selling British weapons. Her goal of resurrecting the domestic arms industry has removed the barriers for companies, even at the cost of very dubious practices. Manufacturers were given green light for export even when reception regimes were known for human rights violations, or they had an unclear future. It was the zealous export to the Middle East regimes that caused fall of British weapons into unsuitable hands. Thatcher, however, was very successful in lobbying for the Al-Yamamah contract, which she managed to snatch from the competing French at the last minute and which became the largest military contract in British history. The DSO/DESO export organization has been a significant element, and since its inception it has been using corrupt practices to support British arms exports. The DSO/DESO also provided the arms companies with a privileged access to the HM's government, and a substantial part of it worked on the Saudi projects. Arms industry was also supported by marketing and business development activities by Her Majesty's Diplomatic Service.

Použitá literatura

Primární zdroje

Memorandum of Understanding for the Provision of Equipment and Services for the Royal Saudi Air Force, 26. září 1985. <https://www.caat.org.uk/resources/countries/saudi-arabia/al-yamamah/pj5-39-ay-mou-1985.pdf> (staženo 25. 12. 2017).

Knihy

Croft, Stuart. *Britain and defence 1945-2000: A Policy Re-evaluation*. Harlow: Longman, 2001.

Curtis, Mark. *Secret Affairs: Britain's Collusion with Radical Islam*. London: Serpent's Tail, 2011.

Curtis, Mark. *Web Of Deceit: Britain's Real Role in the World*. London: Vintage, 2003.

Feinstein, Andrew. *The Shadow World: Inside the Global Arms Trade*. Johannesburg: Jonathan Ball Publishers, 2011.

Gilby, Nicholas. *Deception in high places: a history of bribery in Britain's arms trade*. London: Pluto Press, 2014

Gilby, Nicholas. *The No-Nonsense Guide to The Arms Trade*. Oxford: New Internationalist, 2009.

Phythian, Mark. *The politics of British arms sales since 1964: to secure our rightful share*. New York: St. Martin's Press, 2000.

Vassiliev, Alexei. *The history of Saudi Arabia*. London: Saqi, 2000.

Wynbrandt, James. *A brief history of Saudi Arabia*. New York, NY: Facts On File, 2010.

Články v odborných periodikách

De Luca, Anne. „Defense Diplomacy and the Arab Spring: New Ventures and the French Presence in the Persian Gulf.“ *ASPJ Africa & Francophonie* 4, č. 2 (2013): 13–24, EBSCOhost (staženo 26. 11. 2016).

Dover, Robert. „For Queen and Company: The Role of Intelligence in the UK's Arms Trade.“ *Political Studies* 55, č. 4 (2007): 683–708, EBSCOhost (staženo 25. 11. 2016).

Freedman, Lawrence. „British Foreign Policy to 1985. IV: Britain and the Arms Trade.“ *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)* 54, č. 1 (1978): 377–392, <http://www.jstor.org> (staženo 30. 11. 2017).

Gardner, Nikolas. „The Harold Wilson Government, Airwork Services Limited, and the Saudi Arabian Air Defence Scheme, 1965-73.“ *Journal of Contemporary History* 42, č. 2 (2007): 345–363, <http://www.jstor.org> (staženo 22. 4. 2017).

Goldberg, Jacob. „The Origins of British-Saudi Relations: The 1915 Anglo-Saudi Treaty Revisited.“ *The Historical Journal* 28, č. 3 (září 1985): 693–703, <http://www.jstor.org> (staženo 30. 11. 2017).

Hartung, William. „THE BOOM AT THE ARMS BAZAAR.“ *Bulletin of the Atomic Scientists* 47, č. 8 (říjen 1991): 14–20, EBSCOhost (staženo 3. 1. 2018).

Havemann, Chris. „Ethical Business Around the World: Hawks or Doves? The Ethics of UK Arms Exports.“ *Business Ethics: A European Review* 7, č. 4 (říjen 1998): 240–244.

Horder, Jeremy. „On Her Majesty's Commercial Service: Bribery, Public Officials and the UK Intelligence Services.“ *The Modern Law Review* 74, č. 6 (2011): 911–931, EBSCOhost (staženo 24. 11. 2017).

Christakis, Theodore. „The halting of the BAE Systems inquiry and the international fight against corruption.“ *Défense Nationale et Sécurité Collective* 63, č. 6 (2007): 142–149, EBSCOhost (staženo 22. 4. 2017).

Martin, Stephen. „The implications for the UK Exchequer of an ethical arms export policy.“ *Applied Economics* 33, č. 2 (2001): 195–199, EBSCOhost (staženo 25. 11. 2016).

Martin, Stephen. „The subsidy savings from reducing UK arms exports.“ *Journal of Economic Studies* 26, č. 15 (1999): ProQuest (staženo 25. 11. 2016).

McGlinchey Stephen a Robert W. Murray. „Jimmy Carter and the Sale of the AWACS to Iran in 1977.“ *DIPLOMACY & STATECRAFT* 28, č. 2 (2017): 254–276, EBSCOhost (staženo 30. 12. 2017).

Nonneman, Gerd. „Saudi-European Relations 1902–2001: A pragmatic Quest for Relative Autonomy.“ *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)* 77, č. 3 (červenec 2001): 631–661, <http://www.jstor.org> (staženo 30. 11. 2017).

Platzgummer, Peter. „Arms Trade Offsets and Cases of Corruption: The Usage of Anti-Corruption Tools in Special Forms of Arms Acquisitions.“ *International Public Management Review* 14, č. 2 (2013): 17–38, EBSCOhost (staženo 25. 11. 2017).

Články v novinách

Blackhurst, Chris. “Thatcher Directed Arms Crusade.” *The Independent*, 16. února 1996, <https://search.proquest.com/docview/312437490?accountid=15618> (staženo 26. 10. 2017).

Evans, Rob. “Export department closure leaves defence firms out in the cold.” *The Guardian*, 26. červenec 2007, <https://www.theguardian.com/business/2007/jul/26/1> (staženo 26. 10. 2017).

Harding, Luke. "Declassified papers reveal real reason for Thatcher's dash to Riyadh." *The Guardian*, 24. srpna 2016, <https://www.theguardian.com/uk-news/2016/aug/24/declassified-papers-reveal-real-reason-for-thatchers-dash-to-riyadh> (staženo 26. 10. 2017).

Hopkins, Nick a Rob Evans a Richard Norton-Taylor. "MoD staff and thousands of military officers join arms firms." *The Guardian*, 15. října 2012, <https://www.theguardian.com/uk/2012/oct/15/mod-military-arms-firms> (staženo 3. 11. 2017).

Jones, Owen. "Arms trading, BAE Systems and why politicians and men from the military make a very dubious mix." *Independent*, 17. října 2012, <http://www.independent.co.uk/voices/comment/arms-trading-bae-systems-and-why-politicians-and-men-from-the-military-make-a-very-dubious-mix-8210897.html> (staženo 3. 11. 2017).

Leigh, David a Rob Evans. "Charles Masefield." *The Guardian*, 8. červen 2007, <https://www.theguardian.com/world/2007/jun/08/bae29> (staženo 26. 10. 2017).

Leigh, David a Rob Evans. "Lester Suffield." *The Guardian*, 8. červen 2007, <https://www.theguardian.com/world/2007/jun/08/bae53> (staženo 26. 10. 2017).

Leigh, David a Rob Evans. "Over a quarter of MoD arms sale unit works for Saudis." *The Guardian*, 9. března 2005, <https://www.theguardian.com/uk/2005/mar/09/freedomofinformation.armstrade> (staženo 18. 2. 2017).

Leigh, David a Rob Evans. "Secret £1bn deal to insure Saudi arms contract." *The Guardian*, 14. prosince 2004, <https://www.theguardian.com/world/2004/dec/14/bae.saudiarabia> (staženo 26. 10. 2017).

Leigh, David a Rob Evans, "Secrets of al-Yamamah." *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/bae/files/page/0,,2095831,00.html> (staženo 26. 11. 2017).

Leigh, David a Rob Evans. "The Defence Export Services Organisation." *The Guardian*, 7. červen 2007, <https://www.theguardian.com/world/2007/jun/07/bae13> (staženo 26. 10. 2017).

Norton-Taylor Richard a Rob Evans. "Margaret Thatcher's lobbying of Saudi royals over arms deal revealed." *The Guardian*, 16. července 2015, <https://www.theguardian.com/politics/2015/jul/16/margaret-thatcher-lobbying-saudi-royals-arms-deal> (staženo 26. 10. 2017).

Watts, Joe. "Margaret Thatcher's role in securing controversial £42bn arms deal with Saudi Arabia revealed." *Independent*, 23. srpna 2016, <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/margaret-thatcher-arms-deal-saudi-arabia-uk-fighter-jets-sale-files-a7205521.html> (staženo 26. 10. 2017).

Webb, Tim. "BAE Systems hires Britain's former envoy to Saudi Arabia." *The Guardian*, 18. února 2011, <https://www.theguardian.com/business/2011/feb/18/envoy-saudi-bae-systems> (staženo 3. 11. 2017).

Webové stránky

BBC News. "Life and legacy of King Fahd." http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/4734505.stm (staženo 5. 8. 2017).

Defense-aerospace.com. "UK-Saudi Arabia Deal to Modernise the Saudi Armed Forces." [http://www.defense-aerospace.com/articles-view/release/3/65451/uk_saudi-mou-heralds-eurofighter-order-\(dec-22\).html](http://www.defense-aerospace.com/articles-view/release/3/65451/uk_saudi-mou-heralds-eurofighter-order-(dec-22).html) (staženo 29. 12. 2017).

Investopedia. "Revolving Door." <https://www.investopedia.com/terms/r/revolving-door.asp> (staženo 27. 11. 2017).

Stockholm International Peace Research Institute. "The state of major arms transfers in 8 graphics, 2017." <https://www.sipri.org/commentary/blog/2017/state-major-arms-transfers-8-graphics> (staženo 29. 12. 2017).

Transparency International. "Co je to korupce." <https://www.transparency.cz/korupce/> (staženo 28. 12. 2017).

TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno:

Matěj Falta

E-mail:

falta.matej@gmail.com

Studijní obor:

Mezinárodní teritoriální studia

Semestr a školní rok zahájení práce:

LS 2015/2016

Semestr a školní rok ukončení práce:

ZS 2017/2018

Vedoucí bakalářského semináře:

Mgr. Karel Svoboda, Ph.D.

Vedoucí práce:

Mgr. Tomáš Weiss, M.A., Ph.D.

Název práce:

Faktory úspěchu britského zbrojního průmyslu v Saúdské Arábii v 80. a 90. letech 20. století

Charakteristika tématu práce (max. 10 řádek):

Přestože vzájemné vztahy mezi Saúdskou Arábií a Spojeným královstvím se formovaly již na začátku 20. století, silný obchodně-vojenský vztah, který známe z dnešní doby, se velmi výrazně prohloubil za konzervativních vlád Margaret Thatcherové a Johna Majora v 80. a 90. letech. V té době se Britům podařilo získat například gigantický zbrojní kontrakt známý jako Al-Yamamah. Ačkoliv základ tohoto obchodně-vojenského vztahu se formoval již od 60. let, právě na konci 20. století se Britové v Saúdské Arábii stali mimořádně úspěšní a podařilo se jim získat největší zbrojní kontrakty ve své historii.

Zdůvodnění úprav a změn tématu od zadání projektu do odevzdání práce (max. 10 řádek):

Celý projekt prošel řadou změnou. Původní bakalářská práce měla zkoumat dopady Brexitu na britský zbrojní průmysl, od čehož bylo nakonec upuštěno. Projekt se přeorientoval na exportní možnosti do zemí GCC, načež byla práce postupně více upřesňována. Z GCC se projekt zaměřil na Saúdskou Arábii, následně na faktory úspěchu britského exportu a také byl stanoven časový rozsah 80. a 90. let 20. století.

Struktura práce (hlavní kapitoly obsahu):

Každá z tří hlavních částí se věnuje jednomu z faktorů. První kapitola, která hovoří o důvěře, nabízí přehled milníků vzájemných vztahů mezi lety 1915–1963. Navazuje přehledem nejvýznamnějších kontraktů mezi lety 1963–1980, zmiňuje situaci po vypuknutí operace Pouštní bouře a krátce se věnuje etickému faktoru v rámci zbrojního exportu zemím s pochybnou reputací při dodržování lidských práv. Druhá hlavní část, hovořící o korupci, začíná situací na saúdské královské dvoře za vlády krále Saúda a Fajsala, věnuje se počátkům korupčních praktik ve vzájemných obchodech a uzavírá korupcí v rámci největších obchodů v 80. a 90. letech. Závěrečná třetí část se zabývá větším propojením soukromé a veřejné sféry. Hovoří o fenoménu revolving door, o premiérce Margaret Thatcherové, o exportních institucích britské vlády a uzavírá krátkou zmínkou o diplomatické službě.

Prameny a literatura (výběrová bibliografie, max. 30 hlavních titulů):

- Croft, Stuart. *Britain and defence 1945-2000: A Policy Re-evaluation*. Harlow: Longman, 2001.
- Curtis, Mark. *Secret Affairs: Britain's Collusion with Radical Islam*. London: Serpent's Tail, 2011.
- Curtis, Mark. *Web Of Deceit: Britain's Real Role in the World*. London: Vintage, 2003.
- Feinstein, Andrew. *The Shadow World: Inside the Global Arms Trade*. Johannesburg: Jonathan Ball Publishers, 2011.
- Gilby, Nicholas. *Deception in high places: a history of bribery in Britain's arms trade*. London: Pluto Press, 2014
- Gilby, Nicholas. *The No-Nonsense Guide to The Arms Trade*. Oxford: New Internationalist, 2009.
- Phythian, Mark. *The politics of British arms sales since 1964: to secure our rightful share*. New York: St. Martin's Press, 2000.
- Vassiliev, Alexei. *The history of Saudi Arabia*. London: Saqi, 2000.
- Wynbrandt, James. *A brief history of Saudi Arabia*. New York, NY: Facts On File, 2010.

Podpis studenta a datum

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí práce		
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		